

UDVIKLING FOR UDVIKLINGSHÆMMEDE. NR. 4. JUNI 2008

lev
bladet

57. ÅRGANG

Integration på italiensk

... side 24

ANNONCE

indhold

- 4 Kort nyt**
- 5 Leder** – Hvad er kvalitet for en størrelse?
- 6 Når aflastning bliver en belastning**
- 11 Tilfredshed blandt pårørende**
– Undersøgelse af tilfredsheden hos pårørende til handicappede på regionale bosteder
- 16 Indtryk fra Sølundfestivalen**
- 18 Når din bror ikke er som de andre**
- Om søskendegrupper
- 22 Bliv klogere på VISO**
- Hvad kan du bruge VISO til?
- 24 Specialundervisning på italiensk**
- Landet hvor specialundervisningen blev erstattet af integration
- Med Markus på gymnasiet
- Med Markus til det specielle
- Livet som forældre
- 39 Johnnys klumme**
- Udviklingshæmmede og samfundet
- 41 Indkaldelse til Repræsentantskabsmøde**
- 46 LEV nyt**
- 47 Kort nyt**
- 49 Debatten**

Udviklingshæmmede fortæller om job på almindelige arbejdspladser

Ny pjece fortæller om udviklingshæmmedes erfaringer med job på almindelige arbejdspladser. Springet fra beskyttede værksteder til ordinære arbejdspladser sker ofte med støtte fra personalet

på værkstederne. Pjecen er udarbejdet, så den kan bruges som udgangspunkt for en fælles snak om muligheder og udfordringer.

Pjecen kan hentes eller bestilles på:
<http://www.servicestyrelsen.dk/wm146720>

NY SFI-RAPPORT:

Flere med handicap kan komme i job

Mange personer med handicap vil gerne i arbejde og mener, at de kan leve op til kravene på arbejdsmarkedet. Det fremgår af en rapport om handicap og beskæftigelse, der udkommer i dag fra SFI, og som bygger på data fra efteråret 2006. Den viser også, at fleksjobordningen fastholder mange med handicap på arbejdsmarkedet, som ellers ville være på overførselsindkomst. Desuden fastslår rapporten, at handicappede er lige så glade for at arbejde som personer uden handicap. Men de har et større sygefravær og er mere bekymrede for fyringer.

Rapporten kan hentes eller bestilles på:
<http://www.sfi.dk/sw58574.asp>

Fynske virksomheder svigter handicappede

Manglen på arbejdskraft har tilsyneladende ikke skærpet de fynske virksomheders interesse for en hidtil overset gruppe af potentielle medarbejdere - nemlig handicappede. Således måtte Socialt Netværk Fyn i maj aflyse en temadag, der skulle have sat fokus på handicappede i beskæftigelse. Problemet var ifølge Fyens Stiftstidende, at der ikke var en eneste virksomhed, som havde tilmeldt sig. Det skyldes ifølge Alex Skærlund, der har holdt foredrag om emnet for mere end 30 virksomheder på Fyn, både uvidenhed og fordomme. "Det er en form for racisme mod dem, der er anderledes. Virksomhederne tror, at det er dyrt og besværligt at ansætte handicappede", siger Alex Skærlund, der selv har sclerose og arbejder for Dansk Handicapidrætsforbund i et fleksjob.

Det uperfekte barn

En udstilling om medfødte handicaps i videnskab, kunst og samfund

Fredag d. 26. september 2008
til fredag d. 30. januar 2009
kl. 9-16 (11-16)

Entré: 45/0 kr.

Steno Museet, C.F. Møllers Alle 1100,
Universitetsparken, Århus C.

Socialdemokraterne ønsker tvungen pension for førtidspensionister

Danmarks 260.000 førtidspensionister bør have en tvungen statsgaranteret pensionsordning. Det mener socialdemokraternes arbejdsmarkedsfører, Thomas Adelskov ifølge Jyllands Posten. Han vil nu inddrage den Supplerende Arbejdsmarkedspension, SUPP, i de igangværende forhandlinger om en reform af førtidspensionsordningen.

SUPP'en blev indført i 2003, som en frivillig pensionsordning, der skulle sikre førtidspensionister en økonomisk tryk alderdom. Med et statstilskud på 260 kroner om måneden oven i egenbetalingen på 130 kroner er SUPP'en blevet kaldt for danmarkshistoriens mest lukrative pensionsordning. Men alligevel har ordningen spillet fallit. Ifølge ATP, der administrerer hovedparten af ordningen, har kun én ud af fire førtidspensionister taget imod tilbudet. Også et stort og stigende antal førtidspensionister med psykiske lidelser indgår i drøftelserne om en reform af førtidspensionsordningen mellem S, V, SF og R.

Hvad er kvalitet for en størrelse?

Som I kan læse i dette blad er der netop lavet en tilfredshedsundersøgelse på de regionale botilbud blandt pårørende til beboerne.

AF SYTTER KRISTENSEN,
LEVS LANDSFORMAND

Undersøgelsen har jeg kommenteret selvstændigt, men det har givet mig anledning til nogle mere generelle overvejelser om kvalitetsudvikling og -måling.

For hvad er kvalitet? De initiativer og diskussioner, der er i gang på botilbudsområdet, har afsæt i eksempler, som handler om basale og banale forhold, såsom at man selvfølgelig skal have den medicin man har brug for – hverken mere eller mindre; at man selvfølgelig skal vaskes og have rent sengetøj, når man har tisset i sengen; at man selvfølgelig skal tales til som et menneske; at man selvfølgelig ikke skal lide overlast i form af magtovergreb.

Vores diskussion af kvalitet starter altså virkelig i bunden af behovspyramiden. Hvis kvalitet blot handler

om at overleve og ikke lide overlast af at modtage det offentlige hjælp, så er der langt til diskussionen af udviklende tilbud.

Kvalitetsmålinger er i høj grad et spørgsmål om, hvorvidt man får det man forventer. Det er jo det man måler op imod – uanset om det er en tilfredshedsundersøgelse eller en anden form for måling. Vi må derfor som pårørende, brugere og som politisk interesseorganisation have højere forventninger end de basale forhold.

Derfor er det også ærgerligt, at fokus mange steder er på tilsynet. Tilsynet er en kontrol af de banale og basale ting. Det har i mit hoved ikke meget med kvalitetsudvikling at gøre.

Jeg håber virkelig, at idéen om et kvalitetsinstitut (som foreslået af Det Centrale Handicapråd) vinder gehør hos Velfærdsministeren. Vi har brug for at diskutere

forventninger og definitioner af kvalitet. Det har vi også i LEV. Er det godt nok, at børnene er glade for at gå i skole – eller forventer vi også, at de skal lære noget? Er det godt nok at være tryk i sin hverdag eller skal man også udvikle sig? Er det godt nok at have sin to-rums-bolig eller skal man også kunne bruge den frihed privatlivet giver?

Spørgsmålene er mange og vi skal være utroligt varsomme med at skruer vores forventninger ned, fordi vores erfaring fortæller os, at sådan er det jo.

Den røde pølse smager jo bedst ved pølsevognen. Men på gourmet restauranten forventer vi noget helt andet. Det skal vi også gøre på de tilbud, som kalder sig specialtilbud.

Kvalitetsmålinger er i høj grad et spørgsmål om, hvorvidt man får det man forventer.

Når aflastning bliver en belastning

Mange forældre til udviklingshæmmede børn får ikke den pasning og aflastning, som de er berettiget til. Det er svært for kommunerne at finde de rette tilbud

Georg og Eva

Problemet er bare, at det endnu ikke er lykkedes kommunen at finde en konkret aflastningsfamilie eller institution, som er den rigtige for Georg

Eva Kjeldsen er alenemor til Georg på 12 år. Den lille familie bor i Sydhavnen i København. Og hvis man ikke lige vidste det, så er det svært at se, at Georg er svært handicappet. Han har ingen synlige ydre tegn på handicaps, og han er en smuk og aktiv dreng. Men kaos regerer ofte inden i Georg. Han fik nemlig som treårig diagnosen infantil autist med psykisk udviklingshæmning.

SKAL HJÆLPES HELE TIDEN

- Georg har faktisk to handicaps. Og kombinationen af de to – autisme og udviklingshæmning – betyder blandt andet, at han har svært ved at lære noget nyt. Er noget gået galt første gang, han prøver det, er han ikke meget for at kaste sig ud i at prøve det igen, fortæller Eva Kjeldsen.

Hun siger videre, at det er vigtigt ikke at presse Georg, for hvis han pludselig skal gøre alting selv, så bliver hans verden kaotisk.

- Derfor skal jeg hjælpe ham hele tiden – for eksempel med at tage tøj og sko på. Og så kan han også pludseligt reagere voldsomt og impulsivt, hvis der er noget, som påvirker ham. Eksempelvis

var han under et besøg i Zoologisk Have meget tæt på at springe ned til isbjørnene. Man er på hele tiden med Georg, siger Eva Kjeldsen.

HÅBLØS SITUATION

Det svære handicap gør altså, at Georg har brug for hjælp og støtte stort set døgnet rundt. Derfor er Eva Kjeldsen da også af Københavns Kommune blevet bevilget 126 aflastningsdøgn pr. år ved siden af sin daglige skolegang fra klokken otte til 15 på Skolen i Ryparken. Problemet er bare, at det endnu ikke er lykkedes kommunen at finde en konkret aflastningsfamilie eller institution, som er den rigtige for Georg. Derfor er situationen nu nærmest håbløs for Eva Kjeldsen.

- Det er meget svært for mig at have et liv udenfor hjemmet, når Georg kræver mig nærmest hele tiden. Det er umuligt at have et netværk og at lave aftaler med mine venner, når jeg hele tiden har Georg at tage mig af. Det gør mig virkelig frustreret, og jeg er meget påvirket af, at kommunen hidtil ikke har kunnet

hjælpe mig. Ja, nogle gange har jeg også været bange for, at de vil tage ham fra mig. En følelse, jeg skal passe på, men som kan være til stede,

når hverdagen til tider er belastet. Det er som om det aflastning, som vi har fået bevilget, er blevet tilbudt, er blevet til en belastning. Og hvis jeg har det skidt, så påvirker det også Georg negativt. Hans følelsesapparat er meget fintfølelse, siger Eva Kjeldsen.

KUN TOPPEN AF ISBJERGET

Og Eva Kjeldsen er ikke den eneste, som står i situationen med ikke at kunne få hjælp til aflastning. LEV har den seneste tid oplevet en stigning i antallet af sager, hvor forældrene af kommunen har fået bevilget aflastning, men hvor kommunen endnu ikke har fundet familier eller institutioner, hvor aflastningen kan finde sted.

- Vi har lige nu seks sager liggende med familier, som har fået bevilget aflastning, men hvor hjemkommunen endnu ikke har været i stand til at finde et konkret tilbud. Men det er min fornemmelse, at vi kun ser toppen af isbjergene. For det er

først, når familien er rigtig langt ude, har ventet på aflastning i meget lang tid, og ikke har flere muligheder tilbage, at de kontakter os, fortæller rådgivningskonsulent i LEV, Sandra Krebs-Hille.

SVÆRT AT FINDE DEN RETTE FAMILIE

Rådgivningskonsulenten understreger, at det netop kun er familier, som virkelig har behov for det, som søger aflastning. Og familierne foretrækker som hovedregel en aflastningsfamilie frem for et tilbud om aflastning på en institution.

- Men det er åbenbart svært for kommunerne at finde familier. Det hænger efter min mening bl.a. sammen med, at det tager tid og mange ressourcer at finde den helt rigtige familie, som passer til det enkelte udviklingshæmmede barns behov. Det tager tid at udarbejde et oplæg, gennemlæse eventuelle ansøgninger og foretage de undersøgelser, som nu engang skal til for at finde ud af, om familie og barn nu også passer sammen, siger Sandra Krebs-Hille.

Netop det at finde den rette familie er vigtig. Det kan Eva Kjeldsen også skrive under på. For Københavns Kommune havde nemlig for to år siden fundet aflastningstilbud til Georg. Troede de. For det viste sig, at den familie, som Georg skulle aflastes hos, slet ikke var gearede til at tage sådan en som Georg.

- Han havde ikke sit eget værelse hos familien. Han sov ude på gangen. Og Georg er meget udadvendt hvad angår sin seksualitet – eller hvad man nu kan kalde det, når man ikke er mere end 10 år. Han skal læres blufærdighed, eller hvordan han går i enerum. Og når han ikke kunne gøre det under private former og når familien samtidig havde en datter, som ikke skulle opleve den adfærd, så gik det bare ikke, fortæller Eva Kjeldsen om det mislykkede forsøg på at finde en aflastningsfamilie til Georg.

NYE UDFORDRINGER

At det er vanskeligt at finde velegnede aflastningssteder bekræftes af Marianne Folden, som er familieplejefaglig leder hos FABU – Familieplejen for børn og unge – en organisation, som har til opgave at bistå kommunerne med at bringe børn og unge i familiepleje.

- Det er sværere end nogensinde at finde de velegnede aflastningsfamilier. Ud over at familierne skal være søde og ressourcerstærke, så skal de helst også have viden om børnenes handicap og have redskaber – det vil sige uddannelse – til blandt andet børn, med autisme og andre tilstødende udviklingsforstyrrelser. Det betragtes som en reel arbejdsopgave og det er der ikke så mange der

har overskud til ved siden af deres daglige arbejde, siger Marianne Folden.

FABU's enhed, som arbejder specialiseret med familiepleje i forhold til alle former for handicappede, oplyser, at organisationen i det første kvartal af 2008 har haft 58 henvendelser

om børn og unge med fysisk og psykisk handicap. Kun en enkelt har man været tvunget til at sende retur, da det ikke var muligt, at finde det rette tilbud til barnet. Til sammenligning havde FABU sidste efterår nogenlunde samme antal henvendelser på seks måneder. Sagerne hos FABU er primært børn med psykiske vanskeligheder. Kun omkring fire af sagerne har i år handlet om børn med fysiske sygdomme.

VENTELISTER FALDET I KØBENHAVN

Københavns Kommune er Eva Kjeldsen og Georgs hjemkommune. Mette Kondrup Nielsen, koordinator i visitationen på Socialforvaltning i Københavns Kommunes Mål og Rammekontor, kan godt genkende problemerne med at finde egnede aflastningstilbud og de ventelister, som følger heraf.

- Men siden april 2006, hvor det politisk blev besluttet at øge den økonomiske ramme netop til aflastningsområdet, har kommunen oplevet, at ventelisten til aflastning er faldet fra 175 til 51 sager p.t., siger hun.

Tallene dækker dog over ventetider for al slags aflastning udenfor hjemmet til familier med børn med både fysiske og psykiske handicaps.

SÆRLIGE KRAV GØR DET SVÆRT

Mette Kondrup Nielsen peger på, at både forældrene og børnenes handicap i sig selv kan stille nogle krav, som gør, at et barn kun passer et sted, og at det derfor ofte kan være meget svært at finde et aflastningstilbud.

- For eksempel kan et barn være utrygt ved, at der er en hund i familien. Eller det kan være et barn, som "søger vand" – det vil sige, at man hele tiden skal være opmærksom på, at barnet ikke springer ud i en å eller i havnen – alle eksempler på, at der en masse hensyn, som skal tages, når der skal findes aflastningstilbud. Og så kan der også være nogle specielle handicaps, som kun nogle institutioner og ingen aflastningsfamilier er i stand til at håndtere, fortæller Mette Kondrup Nielsen.

100 PROCENT SIKRE

I Københavns Kommune annoncerer man i dagblade for at skaffe aflastningsfamilier, og en til to gange om måneden oplever kommunen at få henvendelser fra familier, som gerne vil tilbyde at tage et barn i aflastning.

Ifølge Mette Kondrup Nielsen er det typisk mennesker, som i forvejen arbejder på en specialskole eller i en institution, som kontakter kommunen – altså mennesker, som i forvejen kender til det at arbejde med handicappede børn.

Desuden oplyser hun, at mange af familierne, som har fået bevilget aflastning, selv peger på familier, hvor de godt kunne tænke sig at deres børn kom i aflastning. Det kan være hos en pædagog fra barnets institution, bekendte eller andre medlemmer af familien.

Det er sværere end nogensinde at finde de velegnede aflastningsfamilier. Ud over at familierne skal være søde og ressourcerstærke, så skal de helst også have viden om børnenes handicap

Det siger Serviceloven om aflastning

Aflastning kan tilbydes som:

- Pasning i daginstitution
- Privat antaget hjælp
- Praktisk, pædagogisk eller anden støtte
- Aflastningsordning
- Afløsning eller aflastning

Det skal konkret vurderes, hvilket omfang aflastningen skal have. Der bør tages hensyn til, hvorvidt der er tale om en enlig forsøger – eller om der er to til at tage sig af barnet, som også bør kunne aflastes på samme tid. Dertil skal der tages hensyn til, om der også er søskende, som kan have behov for deres forældres fulde opmærksomhed. Erfaringer peger på, at forældre til meget omsorgskrævende børn mindst bør aflastes en aften om ugen, en weekend om måneden og tre uger om året.

- Men det er jo ikke altid ensbetydende med, at det er de rette. Vi skal jo ind og undersøge familien grundigt, for vi skal være 100 procent sikre på, at de kan klare at have netop det konkrete barn i aflastning, siger koordinatoren fra Københavns Kommune.

IKKE NEMT AF FÅ VENNER

At det er vanskeligt at finde familier til aflastning er ikke det eneste problem. Marianne Folden fra FABU fortæller, at de psykisk og fysiske handicappede børn, der i dagligdagen bor hjemme hos mor og far, ofte har vanskeligheder med at skaffe sig bærende kammeratskaber, og de føler sig ofte ensomme. De har svært ved at relatere sig til jævnaldrene og følge med de almindeligt udviklede børns måde at lege og skabe kontakt på. Her skal man, ifølge Marianne Folden, virkelig være opmærksom på, om det er en aflastningsfamilie, de skal have.

- Her møder de måske ikke nogen jævnaldrende, og ofte ingen, som har samme handicap som dem selv. Det er derfor ikke så nemt for dem at få venner eller

i det hele taget få opfyldt deres sociale behov, fortæller Marianne Folden.

Hun tilføjer, at det er erfaringen, at der bør være en naturlig afstand i alderen mellem aflastningsfamiliens egne børn og plejebørn. Selvom en aflastningsfamilie kan gøre rigtigt meget for børnene, er det kammeratskabskontakten og tydelige voksne til at støtte op om venskaberne mellem børnene, der ofte tæller. Dette behov stiger særligt, når børnene når op i 8-12 års alderen.

- Jeg vurderer, at aflastningsfamilier gør allermoste gavn i de situationer, hvor barnet eller den unge har et mindre omsorgssvigt, lever ustabil, eller hvor forældrene har et meget lille netværk og aflastningsfamilien kan give barnet en større familiefølelse og gode oplevelser med i bagagen, siger den familieplejefaglige leder hos FABU.

KOMMUNERNE SKAL TÆNKE ALTERNATIVT

Kommunerne er nødt til at tænke i alternativt, når det gælder aflastning.

Marianne Folden peger her på aflastningshuse, hvor børn med specielle handicaps samles til aflastning.

- Vi har flere nye tilbud på aflastningshuse i FABU-regi, som tager børnene og de unge i weekender og ferier og hvor det ikke store institutionslignende afdelingerne, men små hyggelige enheder i naturskønne omgivelser. Vi har samarbejde med mange kommuner og forældre, der er meget glade for denne mulighed. Forældre, der ellers så deres barn i en aflastningsfamilie, bliver helt "høje", når de bliver overtalt til at se stedet, og overgiver sig på stedet, siger Marianne Folden.

Tilbage hos Eva Kjeldsen og Georg ser fremtiden stadig usikker ud. I øjeblikket venter de på, at der oprettes en aflastningsgruppe på en institution i Nordsjælland, og på at finde ud af om Georg kan passe ind der. Indtil da må Eva Kjeldsen klare sig med at få barnepiger, som hun selv finder, til at passe Georg et par timer, så hun trods alt kan komme lidt udenfor hjemmets fire vægge.

ANNONCE

AF LENE MOSEGAARD SØBJERG ■
CENTER FOR KVALITETSUDVIKLING

Stor tilfredshed

med de regionale boformer for voksne personer med handicap

Enestående eller godt! Det er den vurdering, som over 75% af de pårørende til voksne personer med handicap har givet de regionale boformer i en undersøgelse, hvor de er blevet bedt om at give udtryk for deres samlede indtryk af boformen¹. De i alt 1000 pårørende, der har deltaget i undersøgelsen, har således udtrykt en høj grad af tilfredshed med de regionale boformer².

Undersøgelsen stiller i alt 26 spørgsmål om beboernes ophold på boformerne og de pårørendes kontakt med boformerne. Tilfredsheden varierer en del mellem de enkelte spørgsmål og mellem de enkelte boformer.

STOR TILFREDSHED MED PERSONALETS OMSORG OG BOFORMERNES ATMOSFÆRE

Det spørgsmål, der opnår den største tilfredshed i hele undersøgelsen er spørgsmålet, om de pårørende føler sig velkomne på boformerne. Dette svarer 97 % af de pårørende ja til. Spørgsmålene med anden og tredje største tilfredshed (henholdsvis 97 % og 96 % positive besvarelser), drejer sig om, hvorvidt boformen er et trygt sted for beboerne, og om beboerne mødes med respekt af personalet. Den meget positive besvarelse af disse tre spørgsmål vidner om, at de pårørende opfatter personalet som venligt og imødekommende, og de passer og behandler beboerne med respekt og værdighed.

¹ De fem svarmuligheder var "enestående", "godt", "både godt og dårligt", "dårligt" og "uacceptabelt". 18% har svaret både godt og dårligt, mens kun 2% har svaret dårligt eller uacceptabelt. 5 % var ubesvarede.

² Undersøgelsen er blevet gennemført i vinteren 2007/2008, og 59 boformer for voksne personer med handicap deltog i undersøgelsen. En pårørende for hver beboer kunne deltage i undersøgelsen, og i alt 1465 pårørende modtog et spørgeskema med posten. 68% valgte at besvare det.

Undersøgelsen er en del af regionernes store kvalitetsmodel på det sociale område.

Du kan læse mere om kvalitetsmodellen og undersøgelsens resultater på:

www.regioner.dk
www.socialkvalitetsmodel.dk

Rapporten kan også købes hos Danske Regioner. Der er udarbejdet én landsrapport og en rapport for hver region.

Det betyder meget for mig, at de pårørende er trygge ved bostederne, finder atmosfæren god og synes, at beboerne mødes med respekt

sig positivt ud ved at have meget positive besvarelser, mens andre har mere blandede besvarelser. Alle boformer har markante styrker, og overordnet set er der stor tilfredshed. Nogle boformer kan dog med fordel kigge nærmere på resultaterne og arbejde videre med oplysningerne for at forbedre deres tilbud.

Undersøgelsen viser således, at der er stor tilfredshed med den service og omsorg, som personalet yder for beboerne.

I den anden ende af tilfredshedsskalaen ligger et spørgsmål, om de pårørende får tilstrækkelig information om, hvem der er ansat på boformen. Spørgsmålet får kun 54 % positive besvarelser. De pårørende har haft mulighed for at skrive kvalitative kommentarer flere steder i spørgeskemaet. Mange pårørende har skrevet, at stor udskiftning i personalet og megen anvendelse af vikarer skaber utryghed for både beboere og pårørende. Den lave tilfredshed med informationen, om hvem der er ansat på boformen, skal dermed forstås således, at de pårørende har svært ved at følge med i, hvem der er ansat, og dermed hvem der tager sig af deres handicappede pårørende.

De to spørgsmål med næstlaveste tilfredshed spørger til den mængde af aktiviteter, som boformen tilbyder beboerne, og om der er det personale, der er behov for i forhold til beboerne. De tre spørgsmål med lavest tilfredshed handler alle om personaleressourcer og antallet af "varme hænder", hvilket er et emne, der kommenteres ofte i de kvalitative kommentarer.

REGIONALE OG LOKALE FORSKELLE

Det overordnede billede af de tre spørgsmål med størst tilfredshed og de tre spørgsmål med lavest tilfredshed er nogenlunde ens for alle fem regioner. Der er dog regionale forskelle i besvarelserne af de øvrige spørgsmål, ligesom der også er forskel på tilfredsheden med de enkelte boformer. Nogle boformer skiller

Formand for Danske Regioners Social og Psykiatriudvalg, Bent Normann Olsen er begejstret for offentliggørelsen af den første landsdækkende undersøgelse af pårørendes tilfredshed med boformer for voksne personer med handicap.

"Undersøgelsens resultater rummer vigtige informationer, som er et brugbart værktøj for både praktikere og politikere. Det glæder mig, at det især er de besvarelser, som har med personalet at gøre, der er positive. Det betyder meget for mig, at de pårørende er trygge ved bostederne, finder atmosfæren god og synes, at beboerne mødes med respekt", udtaler Bent Normann Olsen.

RAPPORTERNE PEGER PÅ POSITIVE OG NEGATIVE FORHOLD

Der gives ikke deciderede anbefalinger til konkrete handlinger på baggrund af undersøgelsen. Dette skyldes, at de 59 boformer og deres beboere er så forskellige, at det ikke giver mening at komme med generelle anbefalinger for alle. Det er derfor hensigten, at de enkelte boformer kigger deres egne resultater igennem og inddrager de pårørende i det videre arbejde.

Et forhold, der giver boformerne mulighed for at arbejde videre med deres resultater, er en opgørelse af sammenhænge mellem beboeres og pårørendes karakteristika og de positive eller negative besvarelser. Disse oplysninger kan f.eks. bruges, hvis boformen kan se, at det er pårørende til beboere, der har boet kort tid på boformen, der er mindst tilfredse. Dette peger på, at forbedringer og information skal målrettes nytilflyttere og de beboere, der har boet kort tid på boformen.

En sammenhæng, der træder frem i besvarelsen på cirka halvdelen af spørgsmålene, er, at jo ældre beboere og pårørende er, jo mere tilfredse er de pårørende. Dette står i modsætning til en tidligere undersøgelse af hele den danske befolknings holdning til og opfattelse af personer med handicap³. Denne undersøgelse viste, at jo ældre man var, jo mere kritisk var man overfor den service, der ydes til personer med handicap. Den netop gennemførte undersøgelse i regionerne tyder på, at den kritiske holdning er ubegrundet, idet ældre personer, der personligt har kontakt med og kendskab til de regionale boformer, er godt tilfredse med den service, der ydes.

En interessant observation er desuden, at der generelt ikke er nogen sammenhæng mellem boformernes størrelse og tilfredsheden. Den eneste undtagelse til dette er ved spørgsmålet, om boformens fysiske rammer er tilpasset beboernes behov. Her viser undersøgelsen, at jo større boformen er (dvs. jo flere beboere, der bor på boformen), jo mindre tilfredse er de pårørende. Dette hænger sandsynligvis sammen med, at de store boformer i mindre grad end små boformer er blevet renoveret i henhold til nutidens krav om boligindretning og forhold for personer med handicap.

Oven i de konkrete resultater giver undersøgelsen en værdifuld karakteristik af beboerne på de regionale boformer og deres pårørende. Denne karakteristik viser, at 65 % af beboerne er mænd, og 35 % er kvinder. En opgørelse af aldersfordelingen viser desuden, at beboerne er en anelse yngre end den samlede voksne befolkning i Danmark.

Beboernes nærmeste pårørende er oftest forældrene, som udgør 70 % af de deltagende pårørende. Derudover udgør søskende en stor gruppe af de pårørende. Hvor størstedelen af beboerne er mænd, er det kvinderne, der er den primære pårørende, og flertallet af de deltagende pårørende er derfor kvinder (ca. 70 %).

Samlet set står vi med en undersøgelse, der giver en masse værdifuld viden om de regionale boformer for voksne personer med handicap. Undersøgelsen vil fremover blive gentaget hvert andet år. Det vil derved kunne måles, hvordan boformerne tager resultaterne til sig og bruger dem konstruktivt til at iværksætte nye tiltag og forbedre de regionale boformer for voksne personer med handicap.

Samlet set står vi med en undersøgelse, der giver en masse værdifuld viden om de regionale boformer for voksne personer med handicap

³ Henning Olsen, "Voksnes holdninger til handicappede", 2000, Det Centrale Handicapråd & Socialforskningsinstituttet, <http://www.dch.dk/publ/holdninger/doc4.html>

DANSKE
REGIONER

ANNONCE

TILFREDSHED med nuancer

Kommentar til undersøgelsen

LEVs landsformand er glad for den tilsyneladende tilfredshed med botilbudene. Men hun hæfter sig samtidig ved det faktum, at jo større boform desto lavere tilfredshed med de fysiske rammer

I LEV er vi naturligvis meget glade for, at Danske Regioner har valgt at spørge både de pårørende og brugerne af botilbud om deres oplevelse af kvaliteten. Vi afventer med spænding tilfredshedsundersøgelsen blandt beboerne, men sidder nu med en færdig undersøgelse af de pårørendes tilfredshed.

Om man er tilfreds eller ej, er naturligvis en subjektiv oplevelse, som i høj grad afhænger af, hvad man forventer. Sidder man på en fin restaurant, forventer man ikke at få en ristet pølse med brød og vil i den sammenhæng blive utilfreds med at få netop det, mens en ristet med brød kan være yderst tilfredsstillende, når man står ved en pølsevogn. Hvorfor skriver jeg nu det? Fordi det er vigtigt at huske på, at tilfredshedsundersøgelser viser én side af opfattelsen af kvalitet, som er personlig og dermed ikke objektiv. Og lige præcis i forhold til botilbud har forholdene måske været så dårlige, at selv små forbedringer giver høj tilfredshed. Jeg tror personligt, at det er derfor, at undersøgelsen viser, at jo ældre svarpersonerne er, jo mere tilfredse er de. De har jo oplevet særforsoer og er glade for, at deres pårørende ikke længere bor i sovesale.

Alt dette er ikke for at forklejne den høje tilfredshed, som undersøgelsen viser. Det resultat er jeg meget glad for. Undersøgelsen har imidlertid som formål at skulle bruges til at udvikle og forbedre forholdene, og derfor er det på sin plads både at nuancere og fokusere på de områder, hvor der er størst potentiale for forbedringer.

Jeg synes, undersøgelsen viser, at pårørende er sig meget bevidste om, hvem der har ansvaret. De er således trygge og glade for det personale, som er på stedet, men mener samtidig, at der er for få. Vi ved godt, at det ikke er personalet skyld, og at de gør, hvad de kan. Men det er en hilsen

til politikerne om for få personaleressourcer og for stor personale gennemstrømning.

Jeg synes også, at politikerne både i regioner og i kommuner skal være opmærksomme på, at jo større boform desto lavere tilfredshed med de fysiske rammer. Dette må give anledning til overvejelser i en tid, hvor mange (igen) begynder at bygge store boenheder, som nok har fine lejligheder, men får institutionspræg ved at være en enklave i lokalsamfundet.

Det er en hilsen til politikerne om for få personaleressourcer og for stor personale gennemstrømning

Når man nærlæser det, der ved første øjekast er et positivt resultat med høj tilfredshed, synes jeg, det er bemærkelsesværdigt, at de områder, som handler om det pædagogiske arbejde med beboernes udvikling, har nogle af undersøgelsens laveste tilfredshedsprocenter ved mængden af aktiviteter og vedligehold og udvikling af evner. Jeg kunne som mor til en beboer godt have det sådan, at tryghed, hygiejne og fysiske rammer er en selvfølge

(eller burde være det), mens der, hvor vi burde kunne lægge al vores kraft og diskussion, skulle være indholdet – livet i botilbudet.

Jeg synes, det er meget interessant, at vi nu har fået tilfredshedsundersøgelser som et pejlemærke i forhold til kvaliteten og som redskab i forhold til kvalitetsudviklingen. Nu er jeg spændt på politikernes brug af dette værktøj. Og så glæder jeg mig til bobeernes svar – det er jo deres liv.

INDTRYK FRA

fotografer

SØLUNDS EGNE FOTOGRAFER, KIM OG ANNI ■

SØLUNDFESTIVALEN 2008

Når din bror ikke er som de andre

Søskende til udviklingshæmmede kan ofte have brug for at tale med andre børn om, hvordan det er at have en bror eller søster, der er anderledes. I et netværk for søskende kan de møde ligesindede og få talt om problemer og tanker

Amanda og Victor er søskende. De er henholdsvis 13 og 11 år og bor hos deres mor, Henriette Stilling, i Tårnby på Amager. Der er ikke så stor aldersforskel på de to, men der er én stor forskel. Mens Amanda er en almindelig pige, som netop er blevet teenager, så er Victor udviklingshæmmet med autistiske træk. Og det er ikke altid let at have en bror, som er anderledes.

- Jeg er for eksempel nogle gange blevet mobbet med, at jeg har en bror, som er udviklingshæmmet, fortæller Amanda.

Og Amandas mor, Henriette Stilling tilføjer, at hun da også godt kan mærke, at datteren nogle gange tøver lidt med at invitere nye venner med hjem, hvis hun ved, at hendes bror også er hjemme. Som søskende til en udviklingshæmmet dukker der i det hele taget mange problemstillinger op.

ANDRE I SAMME SITUATION

Men siden april 2004 har Amanda kunnet dele sine oplevelser og tanker – blandt andet med mobning – med at have en udviklingshæmmet bror med ti

andre børn på sin egen alder. For på fjerde år kører Tårnby og Dragør kommuner i samarbejde med den lokale LEV-kreds en søskendegruppe, hvor børn med en bror eller søster, som er udviklingshæmmet, kan tale med hinanden og udveksle erfaringer, problemer og hvordan man løser dem.

For Amanda har det bedste været at have nogle andre børn, som er i fuldstændig den samme situation som hun selv er.

- Vi stoler på hinanden. Det betyder, at vi kan fortælle hinanden alt uden at være bange for, at det kommer videre, fortæller Amanda om netværksgruppen, som mødes cirka en gang om måneden.

Familiepsykoterapeut Maiken Frithiof står for netværksgruppen i Tårnby. Hun peger på, at børn med en udviklingshæmmet søskende ofte kan føle sig forsømt eller glemte.

- Den udviklingshæmmede søster eller bror kan fylde utroligt meget og kræve meget opmærksomhed fra forældrene. Derfor er der ikke så meget energi tilbage til at give det normale barn opmærksomhed, siger Maiken Frithiof.

Ifølge familiepsykoterapeuten kan netværksgruppen give børnene opmærksomhed.

- De får også en samhørighed med andre børn i samme situation. De føler ikke længere, at de er alene, siger Maiken Frithiof.

Henriette Stilling, som var med til at sætte netværket i gang, siger også, at det har været godt for hendes datter at kunne spejle sig i andre børn, som er i den samme situation.

- Så kan Amanda se, at hun er helt normal. For jeg tror, at alle børn ønsker at være ligesom de andre, siger Henriette Stilling.

Den udviklingshæmmede søster eller bror kan fylde utroligt meget og kræve meget opmærksomhed fra forældrene

◀ Amanda og Victor leger sammen i poolen på ferie

▼ Amanda og Victor fejrer fødselsdag

NYT NETVÆRK I KALUNDBORG

I Kalundborg er en gruppe forældre med LEV i ryggen – gået i gang med at stable en lokal søskendegruppe på benene. Ansvarlig for netværket er Pia Schmidt, som selv er mor til en udviklingshæmmet søn. Hun forklarer, at det er en sej proces. For forældre til udviklingshæmmede børn kan have svært ved at erkende, at søskende har behov for at tale med ligesindede.

- Når vi taler om børn og unge, som mister en af deres forældre eller en søskende eller hvis der er alvorlig sygdom i familien, er der ingen, der undrer sig over børnenes behov for at tale om det med nogen i samme situation. Anderledes stiller det sig imidlertid, når vi taler om søskende til udviklingshæmmede. Her er vi forældre ret så kække. Der er nærmest ingen grænser for, hvor let og nemt det er at have et barn, der er udviklingshæmmet. Men hvis man ridser lidt i lakken, så viser det sig, at vi alle sammen har behov for at tale med andre forældre i samme situation. Og så er det jeg spørger mig selv: Har børnene ikke også samme behov?

Og på det spørgsmål kan Pia Schmidt svare ja. Derfor er hun også meget indstillet på at få gruppen i Kalundborg til at fungere.

Pia Schmidt satser på at holde et opstartsmøde i september i år. Her vil interesserede forældre og søskende blive inviteret.

- Vi forestiller os en samlet introduktion med efterfølgende opdeling i forældre og børn. Vi vil nemlig give forældrene mulighed for at komme til at deltage i en slags forældregruppe, hvis der er nogen, som har lyst til det, siger Pia Schmidt, som tilføjer, at de i Kalundborg tænker, at den første søskendegruppe vil være for børn i alderen 10-13 år.

I Tårnby håber Henriette Stilling på, at deres lokale netværksgruppe kan køre videre – også næste år.

- Det er en evig kamp at få penge til at køre gruppen videre. Vi er hele tiden usikre på, om kommunerne nu også vil give os penge til det kommende år. Derfor vil jeg da også anbefale de enkelte lokale LEV-kredse at tage idéen med søskendenetværk op og gå ind og bakke op. Det er nemlig vigtigt, at netværket ikke dækker et alt for stort geografisk område. Det må gerne være børn, som

går i skole sammen og bor i nærheden af hinanden, og at de så derfor får mulighed for også at holde kontakt i hverdagen. Det gør også, at de kommer til at kende hinanden bedre og bliver fortrolige, slutter Henriette Stilling.

Forældre til udviklingshæmmede børn kan have svært ved at erkende, at søskende har behov for at tale med ligesindede

ANNONCE

ANNONCE

Bliv *klogere* på VISO

Kan VISO rådgive udviklingshæmmede og deres pårørende? Skal man have en helt særlig og speciel lidelse for at kunne søge rådgivning hos VISO? Servicestyrelsen, som VISO er en del af, forsøger her at give svar på nogle af de centrale spørgsmål, der er blevet rejst om VISO.

Telefonerne kimer og giver Bodil Kallelsen noget at se til på den daglige telefonvagt i Servicestyrelsens specialrådgivningsorganisation, VISO. Bodil Kallelsen er en af de 20 medarbejdere, som sidder i VISOs centrale funktion i Odense.

I sit arbejde har hun kontakt til en bred gruppe af fagfolk på socialområdet og til borgere, som har brug for specialrådgivning. Det gælder også mennesker med psykisk udviklingshæmning. I nogle tilfælde kan en snak over telefonen hjælpe den pårørende eller borgeren videre. Andre gange skal en eller flere specialister fra VISOs faglige netværk inddrages i et kortere eller længere rådgivningsforløb.

- Det er primært kommunale fagpersoner, som henvender sig, men også pårørende til mennesker med udviklingshæmning. Eksempelvis forældre, som er

bekymrede eller kede af det, fordi der er sket nogle uventede ændringer hos deres søn eller datter. Der kan f.eks. opstå særligt voldsomme reaktioner i forbindelse med ændrede boligforhold, skift af dagtilbud eller en ny kontaktperson. Her kan vi i VISO hjælpe forældrene til at komme videre i forhold til de problemer de oplever, der er for den udviklingshæmmede, fortæller Bodil Kallelsen.

Nogle borgere og fagpersoner henvender sig til VISO med et entydigt problem, men i de fleste tilfælde skal der en nærmere dialog til for at få overblik over situationen.

- Det er jo netop de komplicerede problemstillinger, der er vores speciale, og derfor kræver det ofte, at vi tager en dialog, som går i dybden med de mennesker, som kontakter os, forklarer Bodil Kallelsen.

SÆRLIGT UNIK OG HELT SPECIEL?

VISO er sat i verden for at støtte fagpersoner og borgere i de komplicerede sager på det sociale område. Men da alle menneskers situation er unik, kan man ikke sige noget præcist om, hvornår en sag er kompliceret, men ofte er der tale om en kombination af flere problemer. Det ligger dog fast, at alle mennesker med udviklingshæmning, samt pårørende og fagpersoner på området kan henvende sig til VISO for at drøfte et problem. Ofte er det en god idé at kontakte VISO sammen med eller via sin kommune, så alle parter handler ud fra en fælles forståelse af sagen.

Når VISO får en henvendelse, tager den ikke udgangspunkt i lægelige diagnoser. Det er de faktiske funktionsnedsættelser og den samlede situation, der bliver lagt vægt på. Bodil Kallelsen giver et eksempel på den helhedsorienterede indsats, VISO lægger vægt på:

Bodil Kallesen tager imod opkald fra fagfolk og borgere på telefonvagten i VISO

- Jeg har på et tidspunkt fået en henvendelse om et barn, som blev mere og mere udadreagerende og som opførte sig destruktivt. Både forældre og daginstitution syntes, at de havde prøvet alt for at gøre dagligdagen tålelig for både barnet og dets omgivelser, men det blev værre og værre. Efter et indledende møde mellem forældrene, daginstitutionen og VISO, gik vi ind med flere forskellige tilbud fra vores netværk af specialister. Specialisterne foretog observationer af barnet i institutionen og besøgte det flere gange i hjemmet. Foruden forældre og pædagoger på daginstitutionen deltog den kommunale sagsbehandler, psykolog, fysioterapeut og talepædagog også i rådgivningsforløbet.

LANDSDÆKKENDE NETVÆRK

Netværket af faglige specialister er helt afgørende i forhold til VISOs funktion som national specialrådgivningsorga-

nisation. Det landsdækkende netværk dækker organisationens faglige hovedområder. Det gælder også udviklingshæmning, hvor VISO har opbygget en bred kontaktflade rundt om i landet til specialtilbud, som kan være relevante for mennesker, der har dette problem inde på livet.

- Det overblik vi har gennem netværket spiller en stor rolle i forhold til at levere rådgivning af høj kvalitet. Vi har kontakt til de ypperste specialister på de områder, vi dækker, og er i god dialog med dem. Vi håber også, at vi fortsat kan have en god dialog i relation til handicapområdet bredt set. Det gælder både i forhold til de professionelle, som arbejder med området og de mennesker, som lever med et handicap, understreger Bodil Kallesen.

SÅDAN KONTAKTER DU VISO

Ring til telefonvagten på: 72 42 37 00. Telefonvagten har åbent mandag, onsdag og torsdag kl. 9-15.30 samt fredag kl. 9-15

Du kan også læse mere om VISO på www.servicestyrelsen.dk/viso

HVAD ER VISO

VISO står for den Nationale videns- og specialrådgivningsorganisation. Organisationen har eksisteret siden 1. januar 2007. VISO yder gratis specialrådgivning til kommuner, borgere og specialtilbud.

Rådgivningsfunktionen supplerer den kommunale rådgivning over for mennesker med særlige behov inden for de fem hovedområder:

- Børn, unge og voksne med handicap
- Udsatte børn, unge og voksne
- Socialpsykiatri
- Hjælpemidler og boligindretning
- Specialundervisning og specialpædagogisk bistand til børn, unge og voksne.

VISO hjælper med den menneskelige og pædagogiske indsats, men f.eks. ikke med juridiske spørgsmål eller vurdering af kommunale beslutninger.

HVEM ER VISO

Rygraden i VISO er et netværk af specialister fra ca. 140 enheder rundt i landet. De kan hjælpe med:

- Pædagogisk rådgivning i hjem eller specialtilbud
- Rådgivning af fagpersoner
- At undersøge og afdække en problemstilling

I VISOs centrale enhed i Odense sidder ca. 20 faglige konsulenter, primært socialrådgivere, psykologer og pædagoger med særlige kompetencer. Den centrale enhed har overblik over og kontakt til netværket af specialister.

Landet hvor specialundervisningen blev erstattet af integration

SPECIALUNDERVISNING PÅ DANSK

I Danmark modtager langt de fleste børn og unge med udviklingshæmning undervisning på en specialskole eller i specialklasser på en almindelig folkeskole. Med nedlæggelse af særfor sorgen for snart 30 år siden, var det hensigten, at bringe mennesker med handicap så nær det normale som muligt; fra anstalt til egen bolig, fra særinstitutioner til almindelige eksisterende institutioner (børnehaver, skoler etc.). Imidlertid har udviklingen, når det drejer sig om undervisning vist, at stadig flere børn og unge med udviklingshæmning undervises på specialskoler. I Københavns Kommune er der i de sidste 10 år etableret 3 nye specialskoler for børn med udviklingshæmning, ud over den ene der var der, en udbygning fra 60 til nær ved 320 skolepladser. Når det gælder børn med autisme, ser man en tilsvarende forøgelse af specialskoler. Skal det siges kort, så har man i Danmark valgt specialskolen som ramme for undervisningen af børn med udviklingsmæssige og psykiske handicaps. En udvikling som ikke mange troede på for 40 år siden, hvor man forventede at mennesker med handicap ville blive en integreret del af den danske samfundsmode. Det kan være interessant at se, om der

Loven blev givet ud fra et oprigtig idealistisk og politisk ønske, ikke som et produkt af en udvikling og et ønske fra dem det handlede om

er et europæisk land, der har valgt en helt anden model og strategi for undervisning af børn og unge med handicap!

SPECIALUNDERVISNING PÅ ITALIENSK

I Italien har politikerne besluttet, at alle med handicap skal modtage deres undervisning i de almene børnehaver og skoler. Der findes således ikke specialskoler eller specialklasser, og kunne man ønske sig det, er det ikke muligt – det vil blive stoppet

inden det starter. Alle italienske børn med handicap modtager deres træning og undervisning i den nærliggende børnehave og senere i den nærliggende grundskole, herefter mellemskole og endelig det gymnasium de ønsker sig optaget på.

DET ITALIENSKESKOLESYSTEM – I FORKORTET UDGAVE

Alle børn kan få en plads i en børnehave fra de er 3 år. I de første tre år bliver de fleste passet hjemme. Der er dog ved at opstå vuggestuer nu, idet stadig flere kvinder ønskes og ønsker sig ud på arbejdsmarkedet. Der er undervisningspligt til man er 16 år og uddannelsespligt til man er 18 år. Den italienske skole er opdelt i en femårig grundskole, en treårig mellemskole og et femårigt gymnasium, i alt 13 års undervisning

og uddannelse. Alle italienske børn og unge kan først forlade skolesystemet efter to års skolegang på et gymnasium eller anden skole, men de har herefter stadig pligt til at uddanne sig i tre år. Det er dette skolesystem, der skal modtage børn og unge med handicap, og sørge for deres integration, fordi det lovgivningsmæssigt ikke er tilladt, at konstruere en specialundervisning. Alle børn med handicap optages således i en klasse, der svarer til deres alder og de er formelt et medlem af klassen.

PÅ LANDBRUGSGYMNASIUM

Jeg har fået mulighed for at følge en ung mand med psykisk handicap (autisme), der går på Landbrugsgymnasiet i byen Ora i Norditalien. Ham vender jeg tilbage til i efterfølgende artikler om specialundervisning på italiensk. Det er lykkedes mig at få en aftale i stand med lederen af "Pædagogisk Rådgivning", i den autonome provins Alto Adige (også kaldet Sydtyrol), Hannelore Winkler og lektor¹, cand. pæd. Margot Schwiembacher, der fungerer som integrationslærer for de elever med handicap, der går på gymnasiet. Formålet med mødet er, at få et indblik i det italienske skolesystem når det gælder den måde det varetager undervisningen overfor børn med handicap. Hannelore Winkler har medbragt et langt foredrag, som hun illustrerer med et omfattende power point show, som giver indtryk af, at hun er stolt og glad for det skolesystem, hun er med til at forvalte.

1. Titlen er professor, men jeg anvender her den danske titel for akademisk uddannet underviser.

Margot Schwienbacher og Hannelore Winkler

Generelt om begreber der optræder i artiklen

Alle interview er på tysk, det er et sprog der er mere ordrigt end Dansk. Mange begreber som på tysk har et navn, kan ikke oversættes til dansk, fordi vi ikke har et tilsvarende ord der kan anvendes.

F.eks. oplevede jeg beskrivelse af visse børn med handicap, som er klarere end dem vi kan udtrykke på dansk.

Man ser på hver enkelt elev i sin mangfoldighed, og man virkelig ser og forstår forskelle mellem elever som en berigelse

LOVGIVNINGENS 30 ÅRS FØDELSSDAG

Med et stort smil fortæller Hannelore Winkler, at lovgivningen om skolens opgave overfor børn og unge med handicap for et par år siden fejrede sin 30 års fødselsdag. Hun understreger, at det var politikerne, der tog beslutningen og gennemførte loven, man kan sige at skolesystemet herefter skulle tilpasse sig loven. Loven blev givet ud fra et oprigtigt idealistisk og politisk ønske, ikke som et produkt af en udvikling og et ønske fra dem det handlede om. Det er denne politiske virkelighed der adskiller Italien fra Danmark. I Danmark vil en lovgivning ske efter lang tids ønske og pres fra befolkningsgrupper, organisationer og forvaltninger. Et eksempel er den nye lov om ungdomsuddannelse til unge med udviklingshæmning. Når lovgivningen, som det sås med udlægningen af særforløbet, rummer intentioner om at integrere mennesker med udviklingshæmning, oplever vi, at forældre m.fl. gør det, de finder rigtigt i en slags trods – der blev etableret mere specialundervisning.

DEN SMUKKE LOV

30 års fødselsdag for en smuk lov, og 30 års fødselsdag for nedlæggelse af al spe-

cialundervisning. På skærmen toner målsætningen og ideen med lovgivning om *Den integrative skole* frem.

- Det er en skole, der ser mangfoldighed i begavelse som en berigelse.
- Det er en accepterende skole, der deler ansvaret i samarbejde mellem elever, forældre, lærere og fagfolk udefra.
- Det er en skole, der erkender og benytter forskelle og understøtter de enkelte elever i deres mulighed.
- Det er en skole, der rummer forskellige tilbud, så alle elever får deres ret til uddannelse.
- Det er en skole, der sætter rammer så alle elever får en uddannelse (på tysk "bildung" der også rummer begrebet dannelse).

Det er en målsætning der vil noget, der stiller store krav til lokalpolitikere, til skoleforvaltninger, og til de enkelte skolers ledelse og lærere. For oversætter man det der står, så skal alle børn blive set og få mulighed for dannelse. At man ser på hver enkelt elev i sin mangfoldighed, og at man virkelig ser og forstår forskelle mellem elever som en berigelse. Ja, det

er en skoles opgave, uanset hvad, at skabe rammer, så der er plads til alle. Det

forudsætter, at alle aktørerne på skolen, tager et medansvar for integrationen. Her kommer den smukke lovgivning i møde med sin praksis, et tema vi skal se på i efterfølgende artikler.

HVORFOR DENNE LOVGIVNING

Jeg vil undersøge, hvad der ligger til grund kulturelt, historisk, politisk og økonomisk for loven og dens ændringerne i strategierne for 30 år siden. Hannelore Winkler ved det egentlig ikke, men hun tror på, at italienerne i deres mentalitet ikke udgrænser folk. Det er en selvforståelse, der ikke kan stå alene som forklaring, for i Italien udgrænser der folk, som i andre lande, men at selvforståelsen fylder så meget, må hænge sammen med, hvad virkeligheden egentlig var for bl.a. handicappede for over 30 år siden. Som vi i Danmark har sorte huller, når det gælder historien om handicappedes liv, er der noget der tyder på, at de forhold, der var gældende for handicappede i store dele af Italien op til efterkrigsårene, har givet anledning til dette totale opgør med

specialinstitutionaliseringen. Forløberen for ændring af tilbud til handicappede var nedlæggelse af psykiatriske institutioner og etablering af psykiatrien ude i de enkelte små distrikter – som vi også kender det i Danmark med "Distriktspsykiatrien", inspireret af den italienske model.

HVEM SKAL HAVE INTEGRATION?

Hvordan finder man ud af om et barn skal have integration? Jeg får at vide, at når man mener, at et barn skal have særlig hjælp i integrationen, så udarbejdes der et grunddokument om barnet. Det er lidt omfattende at beskrive forholdet omkring udarbejdelse af dokumentet, men dokumentets indhold har stor betydning for de foranstaltninger, der iværksættes. Jeg bliver tilhører til en debat om den elev jeg følger, og man taler om stjerner. Jeg forstår, at stjernen har betydning for omfanget af integrationshjælpen m.m., men også, at nogle handicaps giver en stjerne og andre ikke. Jeg forstår, at hvis en elev er mobil og kan læse, får han færre stjerner, selv om han er svært autistisk og har brug for megen støtte på rigtig mange områder.

INTEGRATION PÅ KLASSEPLAN

En integreret elev er medlem af klassen, og alle klassens mange lærere har et ansvar for eleven og for at integrationen lykkedes. Deres opgave er primært fagligt, at undervise i skolens mange fag. I skolen er også ansat integrationslærere, som Margot Schwienbacher, der agerer tværfagligt, og har kontakt til de lærere som den integrerede elev har. Hun er ekspert i integrations- og differentierings forholdsregler, for når man integrerer, så kan man ikke undgå at skulle differentiere, tilpasse undervisningen efter eleven, eller finde en erstatningsundervisning uden for klassen. Hun er tillige ekspert i planlægning af og gennemførelse af undervisning, og har særlig kompetence i forhold indlæring når det gælder elever med forskellige handicaps.

De fem handicappede, jeg mødte på gymnasiet, havde alle tilknyttet en integrationsmedarbejder, der følger vedkommende i stort set hele skoletiden.

Deres opgave er at råde og disponere over viden om forskellige handicaps, kende terapeutiske og funktionelle forhold, og ikke mindst kende forholdsregler til hjælp til selvhjælp, til autonomi – eller på dansk: Selvstændighedsgørelse.

Alle disse personer udgør klasserådet, der er en vigtig institution, også for den handicappede, for det er her beslutningerne, der har vital betydning for den handicappedes skoleliv, tages. Det er her man skal teste integrationens succes, for den kan kun lykkes, når alle i klasserådet påtager sig et ansvar for projektet. Og man kan sagtens forestille sig, en kemilærer eller en anden lærer, der synes at spilde sin tid, og forlader mødet før der er taget den beslutning, der er så nødvendig for den integrerede elev. Men man skal her være opmærksom på, at loven om integration i gymnasiet ikke fyldte 30 år, men har kun fem år på bagen – ting tager tid, også i Italien.

ANSVAR OG TILSYN

Integration på italiensk forudsætter samarbejde om noget, og det fremgår da også af målsætningen: "At det er en accepterende skole, der deler ansvaret i samarbejde mellem elever, forældre, lærere og fagfolk udefra". Da jeg spørger om hvor og hvem, der har ansvaret for integrationen, er svaret, som jeg hører det, noget usikkert. Det er ikke længere provinsens Pædagogiske Rådgivning, der har et særligt ansvar. De ansætter ikke mere integrationsmedarbejdere, som de tidligere gjorde, det er der et andet kontor der gør, som ikke har rådgivningens faglige indsigt. Den Pædagogiske Rådgivning er alene rådgivende, og det er frivilligt for skole og klasseråd at benytte sig af den. Jeg kommer frem til, at skolens leder har et ansvar, men at man kan opleve forskelle fra skole til skole, hvor godt integrationen forløber, alt efter

hvor involveret den enkelte leder er i denne side af skolens liv.

SAMARBEJDET MED FORÆLDRE

På spørgsmålet om samarbejde med forældrene, fortæller Margot Schwienbacher, at hun som integrationslærer er forbindelsesleddet mellem skolen, lektorerne, integrationsmedarbejderne og forældrene. Hun understreger, at efter loven, skal klasserådet, når de tager beslutninger, sikre forældres deltagelse i beslutningsprocessen.

På spørgsmålet om, hvad forældrene efterspørger, fortæller Margot Schwienbacher, at de efterlyser, at deres barn får kompetencer, om deres barn kan følge med i det normale program. Og i svaret til forældrene understreges det, at hvis barnet ikke kan følge klassens program og man derfor må ændre i undervisningen, så skal det virkelig begrundes. Men jo ældre eleverne bliver, jo større kan differentieringen i undervisningen blive. Men der er meget andet i livet der er vigtig at lære, end fysik, kemi, engelsk etc.

INTEGRATION: EN SUCCES?

Vi slutter samtalen med at, Hannelore Winkler viser resultater af undersøgelser af integrationens virkning. Resultaterne er positive, når det gælder de såkaldt normale, der får ny indsigt i det at være menneske og i dets mangfoldighed. Når det gælder de handicappede, så profiterer de af de mange ressourcer der er og af ikke at blive stigmatiseret af et skolesystem. Også økonomisk har man fundet det billigere, end hvis

man skulle gennemføre undervisningen i specialpædagogisk regi, selv om der i integrationen er knyttet en medarbejder til hver enkelt integreret elev.

Jeg ser på skærmen om integrationens gode resultater, og tænker, jeg vil ikke spørge til, hvordan man forholder sig til Skandinaviske undersøgelser om specialundervisningens virkning på elevernes selvværd. Både i Italien og i Norden får vi de svar vi ønsker!

En integreret elev er medlem af klassen, og alle klassens mange lærere har et ansvar for eleven og for at integrationen lykkedes

AF LASSE RYDBERG ■ FOTO LASSE RYDBERG

Med Markus på gymnasiet

Siesta og møde

På vej ind i den gamle avlsgård, der nu rummer veludstyrede undervisningslokaler

MARKUS, ELEV I 2. KLASSE PÅ LANDBRUGSGYMNASIET

Jeg har fået lov til at besøge Landbrugsgymnasiet i Ora (Norditalien) og følge Markus i tre dage. Markus er psykisk handicappet og betragtes som udviklingshæmmet, men forældrene har konsulteret eksperter i Østrig, som har stillet diagnosen autisme. Markus er 16 år og går i gymnasiets 2. klasse i et femårigt skoleforløb. Lige siden han som treårig startede i den lokale børnehøve har han været fuldt integreret i det italienske skolesystem. At Markus er optaget på landsbrugsgymnasiet frem for et andet undrer mig ikke. Hans forældre er bønder og skolen ligger ikke så langt fra, hvor de har deres gård med frugt- og vinmarker.

Landbrugsgymnasiet ligger i udkanten af byen Ora, i et landbrugsområde. Det er indrettet i en stor gammel borg med tilhørende smukke gamle avlsbygninger. Gymnasiet er udstyret med faglokaler med meget høj kvalitet, hvor der kan forskes. Der er tilknyttet kulturhus med helt moderne idrætsfaciliteter. Der er forsøgshaver, vinmarker, frugtplantager, kvægbestand m.m. Hver klasse har sit eget veludstyret klasseværelse, og til de fem elever med handicap, der er integreret, er der indrettet særlige integrationsrum.

På gymnasiet er der 500 elever i alderen 14-19 år, hvoraf 5 er handicappede, altså integrations-elever, 72 lektorer, 2 integrationslærere og 5 integrationsmedarbejdere samt en stor administrativ og teknisk stab.

EN INTEGRATIONSMEDARBEJDER

Markus har sin egen integrationsmedarbejder, der følger han gennem ugen og skoleåret. Det er Kathrine Weissensteiner, der er min tolk, der tillige har arrangeret mit besøg. Kathrine Weissensteiner har en treårig uddannelse som socialpædagog, men uddannelsen

MANDAG	TIRSDAG	ONSDAG	TORS DAG	FREDAG
	Engelsk (i)	Kunst (i)		Gymnastik (kl)
	Historie (i)	Kunst (i)		Gymnastik (kl)
	Biologi (kl)	Fysik (kl)		Tema (i)
	Pause	Pause		Pause
	Kemi (i)	Bibliotek (i)		Tema (i)
	Praktik *)	Historie (kl)		Matematik (i)

(i): Individuelt sammen med enten integrationslæreren eller integrationsmedarbejderen
(kl): Sammen med klassen, men integrationsmedarbejderen er med, indtil hun mener, at han kan klare det selv uden hun skal være der og støtte ham – det er f.eks. sket i gymnastik.
*) Praktik er f.eks. arbejde i markerne.

Markus' skema på gymnasiet

rummer flere og andre elementer, end vi kender fra den danske uddannelse, der gør den velegnet til at varetage arbejde med mennesker med handicap i et felt hvor der ikke er tilknyttet andre særlige fagpersoner ud over lærere og integrationslærere.

MARKUS' SKEMA

I Markus' klasse er der 22 elever. Markus har som alle italienske skolebørn en mappe (eller mange mapper) hvor han samler de opgaver, test m.m. han arbejder med i de forskellige fag. Markus' mappe er helt fuld, ved at sprænges, et skoleår er ved at afsluttes.

Markus er ikke på skolen om mandagen og torsdagen. Der er han i en særlig terapi. Det vender jeg tilbage til i en efterfølgende artikel.

FØRSTE LEKTIONER – REFLEKSION

Ser man på Markus skema, så tilbringer han langt fra sin tid i klassen. Egentlig er det kun i nogle få timer om dagen Markus deltager sammen med klassen. Ellers modtager han undervisning alene sammen med integrationsmedarbej-

deren og i nogle timer sammen med integrationslæreren. Dette afspejler, at jo ældre man bliver, jo mere behov er der for at differentiere undervisningen, meget af det de andre i klassen undervises i, erstattes for Markus med andre områder, som er relevante for ham.

I første lektion møder Markus med Kathrine Weissensteiner i integrationsrummet. På skemaet står der kunst. De har dagen før, sammen med de fire andre integrerede elever med deres integrationsmedarbejdere, været på besøg i et safariland nær Verona. I dag skal Markus arbejde med refleksion. Det er en meget vigtig arbejdsproces for Markus, at lære at reflektere, det kan ske ved at skrive, fortælle eller male. Refleksionsarbejde har betydning for hans måde at håndtere processer på, så de bliver mindre stereotype, men også for at få indsigt i, hvordan han kan udvide sine arbejdsfelter, tør gøre noget nyt, deltage på andre måder og være mindre frygtsom i mødet med noget nyt. I dag får han udleveret et lærred, blyanter og nye akrylfarver. Han starter omgående med at tegne et indtryk af safariparken, med savanne, træer, løver og flod med flodheste. Han reflekterer med blyanten og akkompagnerer dette med at tale. Lægger man mærke til talen opdager man, at han taler med den

Der er ikke tvivl om, at Markus befinder sig godt i fysiktimen, at han magter at være sammen med 21 andre unge, der ellers ikke er særlig strukturerede

dialekt, der tales på hans egn, noget han ellers aldrig gør. Der er samtidig en reflekterende samtale mellem Kathrine Weissensteiner og Markus, hvor hun anvender en dannelsesmetode, i måden hun spørger ind til oplevelser i Markus verden.

Markus viser mig et billede der hænger på væggen. Det er lavet under musik, hvor Kathrine startede på den venstre side af papiret og han på den højre ind til de mødtes. Det er en proces, de har arbejdet med en tid og i dette billede ses, hvordan farverne og formerne begynder at mødes. Det er en måde at billedliggøre kontakten mellem de to.

Ser jeg i Markus' mappe, under faget kunst, møder jeg et righoldigt materiale, opskrifter på hvad man skal bruge i forskellige processer, hvordan man arbejder skridt for skridt, evaluering og refleksion over arbejder og forløb. Og jeg iagttager, at refleksion har sine egne omhyggelige teknikker, hvor man mærker hvordan man har det med processen, ikke mindst da Markus selv fremstiller papir og indfarver det ved at sprøjte med blæk.

3. LEKTION – FYSIK

Markus møder lidt før sine kammerater i fysiklokalet, hvor fysiklærerinden forbereder ham på, hvad dagen fysikforsøg kommer til at handle om, og laver en aftale med ham om, at han uddeler opgavepapirerne, hvor forsøgene skal registreres. Klassen skal i denne time arbejde med et klassisk fysikforsøg, hvordan væske opfører sig i to åbenstående forbundne kar. Kathrine Weissensteiner er med i timen, men Markus kan så meget selv, også sammen med de to kammerater han er i gruppe med, at hun stort set ikke behøver træde til, ud over ved at være deltagende og reflekterende.

Efter en kort introduktion går alle elever i gang to og to, med at opstille forsøgsudstyr og gennemføre forsøgene. Markus har valgt, for en tid siden, at flytte sig væk fra Kathrine Weissensteiner og sætte sig ved siden af en af de andre elever. Han er nu med i en gruppe på tre, der arbejder sammen i fysik. De skal

sammen beskrive forsøget, finde ud af hvad det kan bruges til i praksis. Mange kender det med hæverten, for de producerer vin i de fleste hjem. Men Markus har fået en fidus af fysiklæreren, da hun forberedte ham på timens indhold, så han kan bidrage med et eksempel, de andre ikke er kommet på, at den proces de har beskæftiget sig med, er netop det der kender tegner vaterpasset. Det bliver sværere, for de skal også forklare baggrunden for de fysiske love de har iagttaget. Der er ikke tvivl om, at Markus befinder sig godt i fysiktimen, at han magter at være sammen med 21 andre unge, der ellers ikke er særlig strukturerede.

EN LEKTION I IDRÆT

Jeg deltager også i en idrætstime med hele klassen. Markus placerer sig midt på gulvet mellem sine kammerater. De skal spille en slags håndbold, og det bliver Markus, der skal fortælle om reglerne. Han fungerer som spilstarter, og ellers så hopper han af glæde og nyder at være en del af spillet, selv om ingen efterfølgende spiller bolden til ham, hvis ikke læreren råber de skal gøre det. For mig er det et billede på integration på italiensk; Markus er til stede, han er glad, de andre accepterer ham, men han spiller ikke rigtig med i spillet. I fysiktimen er han nærmere på noget, der ser ud som integration.

ER DER NOGEN, DER KALDER MARKUS SIN VEN?

Nej, der er ikke nogen i klassen, der kalder Markus sin ven. Markus kendte ingen i sin klasse, da han startede. I de tidligere skoleår fulgtes han med mange af de samme børn, helt fra børnehaven til mellemskolens afslutning. Kathrine Weissensteiner fortæller, at de fotograferede alle kammeraterne, og lavede en tavle, som Markus har liggende i sin mappe. De øvede navnene, hun lavede et aldersbetinget spil for en ung

Timerne, hvor han er alene sammen med integrationsmedarbejderen, bruges ud over individuel undervisning i konkrete fag også som forberedelse til timerne med klassen, så han kan deltage mere intensivt

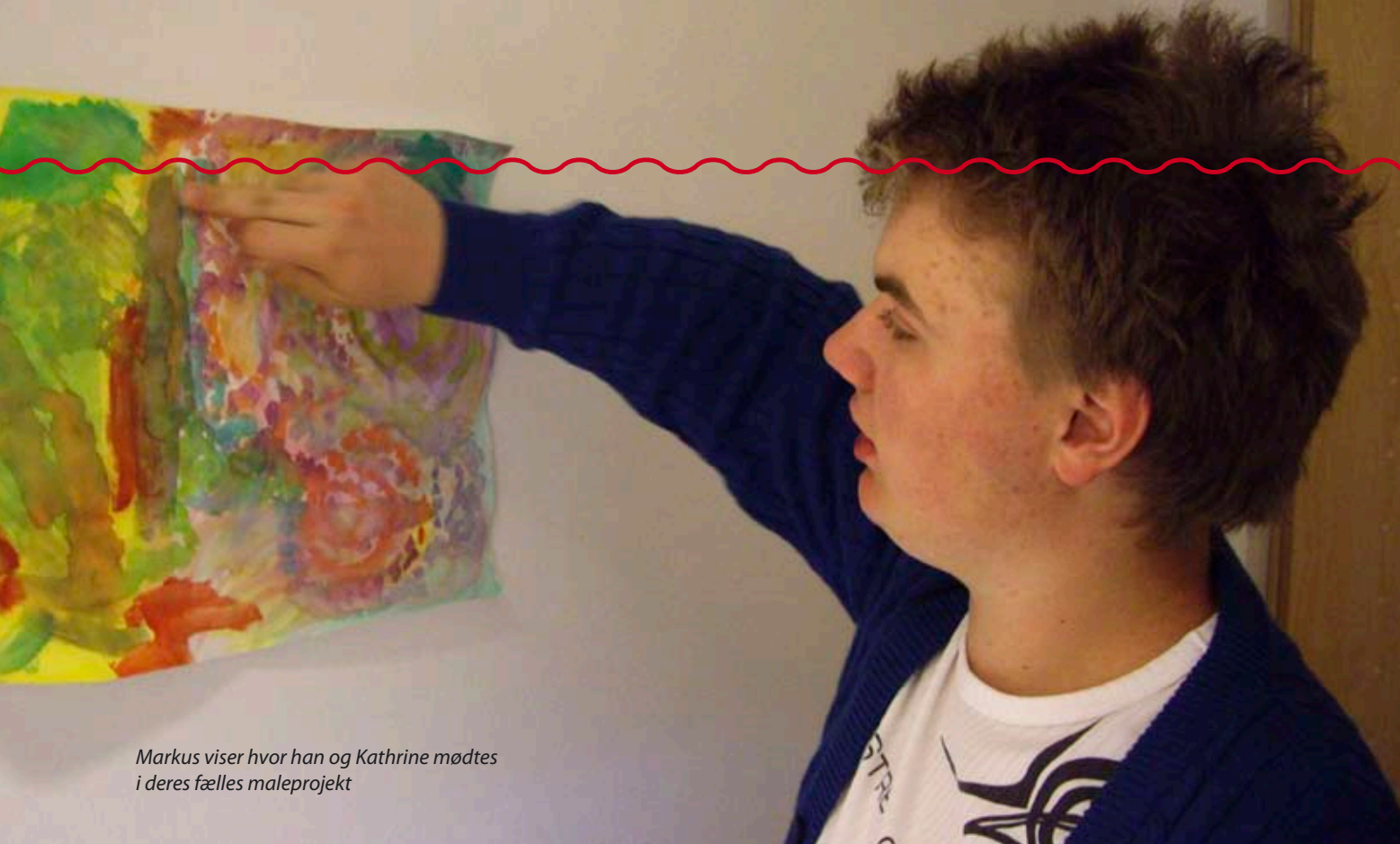
på 16 år, med quiz og opgaver a'la memory med særlige pointsystemer. I engelskundervisningen, lavede

hun spil, hvor han skulle skrive f.eks. "I am Gabriella", når han blev præsenteret for et billede af netop hende og samtidig skrive hvad han vidste om hende, og Markus skrev hvor hun kom fra og at hun spiller fodbold. Billedtavlen bliver også brugt, til at fortælle hvem det er der bliver kaldt op af læreren, eller holder foredrag. Og når Markus selv holder foredrag, skal han til den, der kontakter ham, sige vedkommendes navn, hvad hun vil spørge om, så han kan svare.

INTEGRATIONSARBEJDE ER SOCIALT ARBEJDE

Kathrine Weissensteiner fortæller, at et af projekterne i år er at skabe kontakt til klassekammeraterne. Ud over at han skal lære deres navne, skal han indgå i gruppearbejde i de timer, hvor han er sammen med klassen.

Kathrine Weissensteiner har forberedt klassen, bl.a. gennem rollespil. I starten var der ingen, der hilste på Markus, selv

Markus viser hvor han og Kathrine mødtes i deres fælles maleprojekt

om jeg oplever, at rigtig mange hilser på ham nu. Det startede med, at Devid en dag sagde hej til Markus. Markus sagde ikke hej tilbage, men da han senere var alene med Kathrine Weissensteiner, fortalte han glad, at Devid havde sagt hej til ham. Kathrine Weissensteiner holdt møde med klassen uden Markus, fortalte om, hvem Markus er, at de faktisk ikke hilste på ham, at kun Devid havde vist ham den opmærksomhed. Herefter arbejdede hun med rollespil, en skulle spille Devid (ikke ham selv) en skulle spille Markus. "Hvordan er det, når ingen hilser, hvordan er det ikke at få svar?" - "Hvorfor tror I, at Markus ikke kan give svar nu?" - "Hvorfor tror I, at Markus først taler om Devid, når han er i integrationsrummet?" Det udviklede sig til en samtale om at hilse og om at det kan være OK ikke at gøre det. På spørgsmålet om, hvor meget de vidste om Markus, blev Kathrine Weissensteiner overrasket. Der var simpelthen stor usikkerhed over hvem de er, de integrerede elever – og samtalen udviklede sig over flere lektioner. Debatten kom til at handle om bl.a.: Ved Markus, at han er anderledes? Hvad er det at være anderledes? Kathrine Weissensteiner siger, at det var vigtigt ikke at give skrårige svar, men at sige f.eks. jeg formoder at det

er sådan, eller jeg ved det ikke bestemt. Samtalen sluttede med, at alle blev opfordret til af og til at hilse på ham, men det skulle ikke være en plage, og de skulle huske på, at Markus har svært ved at tage kontakt, at tage det første skridt, det er noget han skal lære, og det er ikke let. "Jeg vælger, at en af eleverne skal være en kontaktperson til mig," siger Kathrine Weissensteiner, Kristof meldte sig, og det er nu hans opgave at samle informationer til Markus og mig, for i virkelighedens verden glemmer mange lektorer, at de har en Markus i klassen, og at de har et ansvar for integrationsprocessen".

ANDRE LEKTIONER

Markus viser mig rundt på gymnasiet, og jeg følger Markus' undervisning, der handler om, at der er meget, han skal lære at håndtere. Han skal f.eks. lære at forlade skolen og handle, her hjælper han i bibliotekstimerne, bibliotekaren med indkøb til biblioteket.

Timerne, hvor han er alene sammen med integrationsmedarbejderen,

bruges ud over individuel undervisning i konkrete fag også som forberedelse til timerne med klassen, så han kan deltage mere intensivt. Der er også lektiehjælp, for i Italien har eleverne rigtig mange lektier. Man forbereder, at han kan komme med bidrag i klasseundervisningen, der medvirker til at styrke hans selvværd, samt at de andre elever og lærerne lærer Markus bedre at kende, hvilket kan intensivere kontakten

mellem Markus' kammerater og lærere. Markus har autisme, og det er svært at være 100 % integreret. Han bliver let urolig, har svært ved at få styr på de mange sanseindtryk, især i en klasse fuld af 16-årige med gang i. Jeg spør-

ger om det kan være rigtigt, at Markus er så lidt integreret som han faktisk er, og Kathrine Weissensteiner siger, at den differentiering jeg oplever med Markus har en mening for ham, for hans undervisning og for hans fremskridt med at kunne fungere med andre mennesker og i miljøer, der rummer mange sanseindtryk.

Ved Markus, at han er anderledes? Hvad er det at være anderledes?

ANNONCE

AF LASSE RYDBERG ■ FOTO LASSE RYDBERG

Med Markus til det specielle

Om at forlade skolen nogle dage om ugen

Markus og Kathrine venter på toget på banegården i Ora

MØDES PÅ PERRONEN

Om mandagen og torsdagen møder integrationsmedarbejder Kathrine Weissensteiner ikke på Landbrugsgymnasiet, men på Ora banegård, ret tidligt om morgenen. Markus, der er psykisk handicappet (autist), har vi lært at kende som elev på gymnasiet. Men netop de to dage om ugen møder han ikke på gymnasiet, men på banegården for at tage toget til Bressanone, en tog-tur på 50 km. Det er en ordning, der går tilbage til han gik i grundskolen og integrationen var mere end en fiasko. Forældrene var nød til at tage ham ud af skolen en dag om ugen, og tage ham med til et tilbud, der var alternativt i forhold til det skoleliv, han havde mødt igennem fem år.

Jeg mødes med Kathrine Weissensteiner og Markus på perronen. Markus er allerede lidt fortrolig med mig og siger, da eksprestoget til Rom er på vej ind mod perronen: "Tag din hat af, der kommer

et gennemkørende tog". Vi er begge til hat, og han har allerede oplevet, at den kan suset fra toget tage med sig. Da jeg tager hatten af og går nogle skridt tilbage siger Markus til mig: "Du skal ikke være bange, med din vægtklasse flyver du ikke væk."

EFEU – ET SPECIALTILBUD

Vi er på vej til et stort voksendagtilbud, Seeburg, der ligger på vej op ad bjerget med en fantastisk udsigt over Bressanone og de omgivende bjerge. Det er imidlertid ikke dette tilbud vi skal besøge opdager jeg, da jeg får forbud mod at fotografere. Markus er på vej til et særligt tilbud, der er etableret på forældreinitiativ, og som har lejet sig ind i et par lokaler på institutionen. Den er helt sig selv.

Det var en terapeutisk model, der kaldes Affolter, efter dens skaber, der blev grundlaget for etableringen af dette tilbud. Lad det være klart, jeg er ikke

kommet til Efeu for at skrive om Affolter model®, men det er først, da jeg står der, jeg får denne information. Jeg er her for at opleve Markus, når han på en måde med tilladelse "pjækker" fra gymnasiet. Vi ankommer kl. 9.00, halvanden time efter vi stod på toget, og vi bliver hentet af en handicapbus på banegården. Jeg bliver mødt af Joachim Tauscher, ergoterapeut og leder af Efeu, samt to medarbejdere og 5 andre unge, ud over Markus.

VI TEGNER OS IND PÅ HINANDEN

Man har lagt et stort stykke papir på bordet, som en dug. Vi indtager vores pladser, og hver især skal vi sætte en prik på papiret – det er her jeg kommer fra. Vi skal så, på skift, forbinde punkterne, lave en rundrejse fra sted til sted. "Hvor vil du rejse, til hvem?" spørges der, og Markus svarer, at han vil rejse til Bernd, senere til Thomas, for man må gerne fortsætte rejsen. Snart er papiret fyldt med lange farvede streger, der rammer prikkerne og krydses i dem. Der tegnes nu en firkant på størrelse med en billigbog om hver prik. Den klippes ud og vi har nu hver især et billede med vores prik og mange streger. Nu skal vi fortælle en historie om vores billede. En fortæller, at det er et landkort, en anden at det er en blomst, en siger flyvemaskine, andre et skib og et hus. Jeg kan alle navnene på ingen tid, og alle er fortrolige med, hvem jeg er. Jeg er ikke et forstyrrende element, men velkommen til at deltage i, hvad der sker.

MARKUS I EFEU

Markus har faktisk kommet på Efeu én gang om ugen, siden han gik i 3. klasse i grundskolen (Se artiklen:

ANNONCE

Specialundervisning på Italiensk – No. 4). Når han i år er der to gange om ugen, skyldes det, at han sidste år ikke havde det godt med at være på gymnasiet, han var utryk og usikker, havde det vanskeligt med at være integreret. Hans daværende integrationsmedarbejder var meget fraværende og ofte var der ikke en vikar. Man fandt det derfor nødvendigt, at han ikke var så meget på Gymnasiet, og man fandt det bedst for Markus, at han kunne profitere af tilbuddet på Efeu.

I dag skal Markus tilplante stedets mange altankasser. Man har købt små solsikkeplanter, der nu skal vokse sig store i Efeus smukke have. Kathrine Weissensteiner arbejder med Markus i processen. Som bondesøn er der ikke så meget nyt for ham at lære, når det gælder om til flytte planter, men han har brug for den særlige metode som Affolter er, med den nære kontakt mellem medarbejder og ham, at der arbejdes med følesanser og med bevægelsesmønstre. Jeg studerer samspelet mellem dem. Han lader sig villigt lede fysisk en tid, så tager han over og arbejder selvstændigt, det skifter fra opgave til opgave. Han virker optaget og tryk. Det handler egentlig ikke om handlingen

Mange års arbejde på Efeu med Markus, har medvirket til, at Markus håndterer meget i livet bedre

at plante planter, det handler om at mærke indtrykket. Det er tydeligt, at han efter denne proces tager initiativer selvstændigt, hvad han ikke gjorde før.

PÅ OPDAGELSE I EFEU

Efeu er et stort velindrettet rum, med mange muligheder, et køkken og en stor skrånende have i etager, med gangsti og mange siddepladser ud for de enkelte bede, fyldt med krydderurter. Der plantes tomater ud i dag, bygges stativ de kan vokse opad, nogle er i køkkenet og laver mad. Alle projekter har en mening og et anvendeligt resultat. Den mindste plante i haven, efeuen i sin lille potte, der skal plantes ud, er den der til sensommeren bliver den største. Efeuen har givet stedet sit navn. Den vokser langsomt, men er der først et blad, så bliver den til noget, den er sej, og så har den et stort rodnet. Det er rodnettet, der måske bedst karakteriserer arbejdet på stedet, for man taler om rodarbejdet. Det handler om, at de unge som man arbejder med her, viser, at de i deres udvikling mangler f.eks. forståelse for at løse problemer, kan have svært ved at forstå, hvad der sker m.m. De mangler grundlæggende sanseindtryk, især på det taktile område, vi skal mærke først, før noget andet. Arbejdet på Efeu handler om, at man får erfaringer og med de erfaringer man får,

kan man medvirke til erfaringskabende ændringer. Hvad gør Markus egentlig, når han er helt alene, han går ikke ind i sociale kontakter, han går rundt uden mål og med. Mange års arbejde på Efeu med Markus, har medvirket til, at Markus håndterer meget i livet bedre, det handler om hans oplevelse af sig selv, om kommunikation og sprog, hans nye muligheder for at danne venskaber og f.eks. at lade sig integrere på gymnasiet.

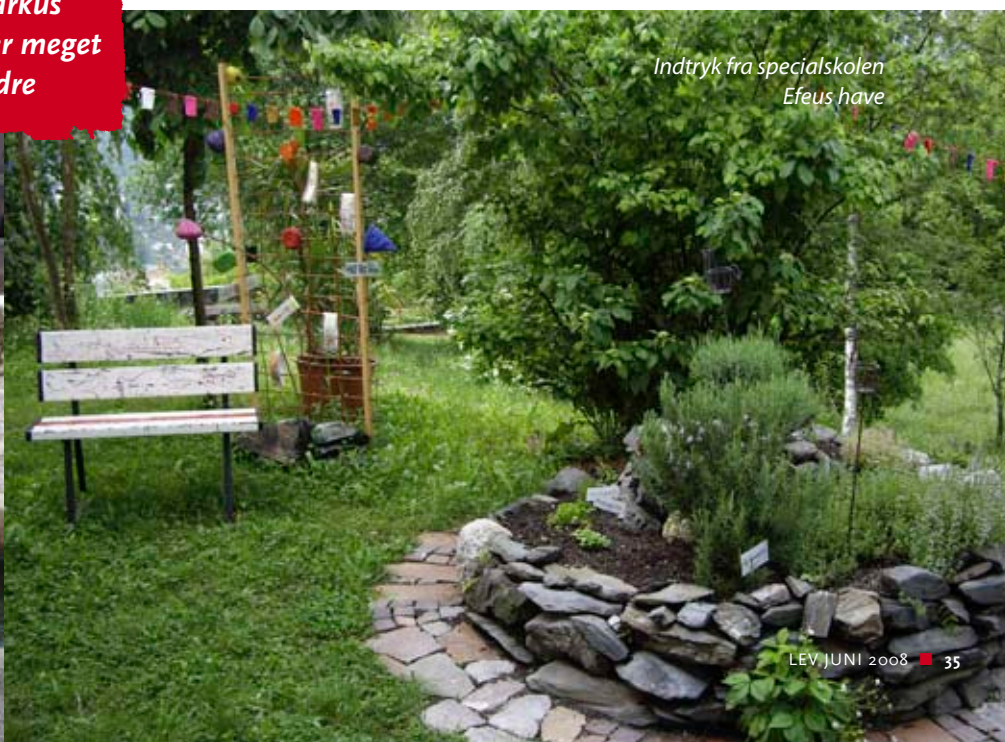
Vi spiser frokost, store varm bruschette med tun, tomat og frisk oregano fra haven sammen med en frisk salat og til efterret risengrød med smør og kanel. Markus opdager at Thomas, der er svært fysisk handicappet, mangler en gaffel og henter en til ham. Han ser, at jeg ikke har fået salat og rækker mig skålen før han selv vil tage – jeg fik lov at opleve noget han aldrig har gjort før. Efter frokosten er der tid til en middagslur, kald det siesta, vi er jo sydpå.

VENNER

På Efeu hører jeg en af de andre kalde Markus sin ven og jeg ser, at det glæder Markus – der er mange af hans skolekammerater på Gymnasiet, der accepterer, at han er der, er venlige og som af og til siger hej, når de møder ham, men han har ikke skaffet sig en eneste ven der.

Kathrine og Markus i Biblioteksgården ved det gamle drikkebrug

Indtryk fra specialskolen Efeus have

AF LASSE RYDBERG ■ FOTO LASSE RYDBERG

Livet som forældre

Interview med Markus' moder

Markus' mor, Theresia Rottensteiner Terleth

DET SMUKKE ER, AT SE LIVET I ET ANDET PERSPEKTIV

Det er lykkedes at få et interview med Markus moder, Theresia Rottensteiner Terleth, der møder mig på skolen, inden hun skal hente Markus.

Jeg ved om hende, at hun, ligesom danske forældre, har kæmpet og fortsat kæmper for sin søns muligheder i livet. Kæmper for hvordan han opleves, for at hans diagnose tages alvorligt, for planerne for hans undervisning, ja, hun har været medinitiativtager til at skabe en organisation, så der kunne etableres den behandling hun anser som vigtig i relation til hendes barn med autisme.

Jeg spørger hende, hvordan livet har været som moder til et barn med handicap, der hele livet har været integreret? Theresia Terleth smiler og fortæller om det positive. "Det smukke er, at se livet fra et andet perspektiv – det er det smukkeste. At man vi i familien har fået mere sammenhold, for at kunne klare det i det hele taget, det har været en styrke for vores ægteskab. Desværre ser man tit at parforhold går i stykker på grund af et barn med

handicap, men i mit tilfælde blev den en styrke. Når man bliver konfronteret med flere konflikter, så forsøger man at løse dem, man kan måske tro det er negativt, men det vender sig til noget positivt. Det er en stor side, at man kan glæde sig over de små skridt i udviklingen til et sundt barn."

LIVET MED STRUKTUR

For Theresia Terleth har det været berigende at leve livet som mor til et handicappet barn. På mit spørgsmål om, hvad der er og har været svært, mangler hun ikke svar: "Hvad der er svært er, at hverdagen skal komponeres stramt, især i forhold til de problemer, hvor det er vigtigt at dagen er struktureret. Det begynder når han vågner og fortsætter til han skal i seng. Er denne struktur fastlagt, så lykkedes hverdagslivet også – og det gælder også når vi er på ferie." Hun fortæller, at da han var lille var det meget svært at tage på ferie, men sidste sommer havde hele familien 5 dages god ferie i Toscana, idet han nu bedre kan klare det alene ved, at han får besked på hvad der skal ske.

Theresia Terleth fortæller: "Vi har en bondegård, hovedsagelig med vin. Det er en fordel, for Markus, at han kan arbejde på gården. Det skal aftales, hvem han arbejder sammen med, far, mor eller søster."

På spørgsmålet om, hvad Markus arbejder med, svarer Theresia Terleth: "Han kan godt lide at arbejde med traktor og ellers maskiner, der ikke er for

hurtige og støjende. Arbejdet skal være afvekslende, absolut ikke det samme i tre timer. Det skal rumme en udfordring for ham."

BARNDOM OG BØRNEHAVE

Theresia Terleth fortæller, at hun passede Markus fra han var 0 til 4 år, at hun måtte opgive sit arbejde som sygeplejerske for at passe Markus, der er hendes første barn. Da han kom i børnehaven modtog de ham som en udfordring. "De var nød til at tænke sig om. De lavede en særlig gruppe med færre børn og flere medarbejdere. De viste sig at blive meget engagerede, lederen tog særlig uddannelse og omsatte den til en del af børnehavens pædagogiske arbejde. Samarbejdet mellem os som forældre og børnehaven står for mig som en glæde, og jeg mødes stadig med dem

fra børnehaven". Jeg forstår, at her lykkedes integrationen, fordi alle samarbejdede og var enige om projektet.

GRUNDSKOLEN OG INTEGRATION – EN FIASKO

På spørgsmålet om hvordan integrationen forløb i grund-

skolen, skifter Theresia Terleth udtryk, jeg kan mærke en vrede: "Dårligt... dårligt... virkelig meget dårligt!"

Hun holder en lille pause, og begrundet kritikken: "Selv om de vidste eller kendte til Markus' handicap, også at man kunne få indsigt ved at uddanne sig, og uddannelsen var der, tog de det ikke alvorligt. De opsøgte aldrig i alle

Det gik så dårligt, at da Markus var nået til 3. klasse, sendte forældrene ham til en klinik i Innsbruck

disse år et kursus, i relation til den opgave de havde overfor Markus. De forholdt sig ikke kun passivt, men afvisende. De prøvede ikke at forstå, hvad der var i vejen."

På spørgsmålet om, hvad der kan forklare skolens

handling, siger Theresia Terleth: "Jeg tror det dels handlede om almen uvidenhed. Men også en demonstration: "Vi ved, hvad der skal ske på skolen, det skal forældre ikke blande sig i."

Det gik så dårligt, at da Markus var nået til 3. klasse, sendte forældrene ham til en klinik i Innsbruck (altså i et andet land). Forældrene var nu så fortvivlede, at de ønskede at få en klar besked om Markus' handicap, få en klar diagnose. "Jeg er jo selv sygeplejerske, og kunne se, at den diagnose han havde fået, ikke passede."

"I de tre uger vi opholdt os i Innsbruck, blev lærerne inviteret til at få kurser i hvordan man arbejder med børn med autisme, men de var ikke interesserede. Mens vi var i Innsbruck opdagede vi tilfældigt, da vi gik på opdagelse i, hvad der var af muligheder for at hjælpe en som Markus, en særlig metode, der tilsyneladende så ud til, at kunne anvendes overfor Markus. Vi som forældre uddannede os én gang om ugen gennem et helt år, og de dage hvor vi tog til Bressanone, hvor uddannelsen var, tog vi Markus ud af skolen og tog ham med os."

Jeg får at vide, at det gik bedre da Markus kom i mellemkolen, nye lærere og ny ledelse." Men jeg kæmper stadig".

Theresia Terleth, slutter sin beretning om forholdet til skolen med at understrege: "Det jeg fortæller er normalt for rigtig mange forældre!"

Integration lykkedes kun når hele teamet arbejder sammen, når alle tager et ansvar. Fordi det er så sjældent det sker, kunne jeg ønske, at tilbud om specialskole stod åbent

EN HISTORIE OM FORÆLDREINITIATIV

Theresia Terleth fortæller, at hun har været med til at grundlægge "Efeu" som jeg har beskrevet i en anden artikel (se note 2). De var fire forældrepar, der ikke kunne se fornuften i de voksentilbud der var med 50-60 sammen i en gruppe. Værkstedet er ikke egnet til mennesker

med autisme. Der skal være resultat af arbejdet, produktion med mening og tilstedeværelsen i arbejdet og terapien skal medvirke til at udvikle tankeprocesser. "Her skal vi ikke kæmpe mere", og da jeg fortæller om indtryk fra besøget på Efeu, replicerer hun: "Det er frugten af arbejdet!"

Til spørgsmålet om hendes engagement i Efeu, hendes uddannelse m.m. svarer hun: "Jeg vil blive ved med at være forældre, jeg er ikke terapeut, men jeg kan bruge elementer af metoden."

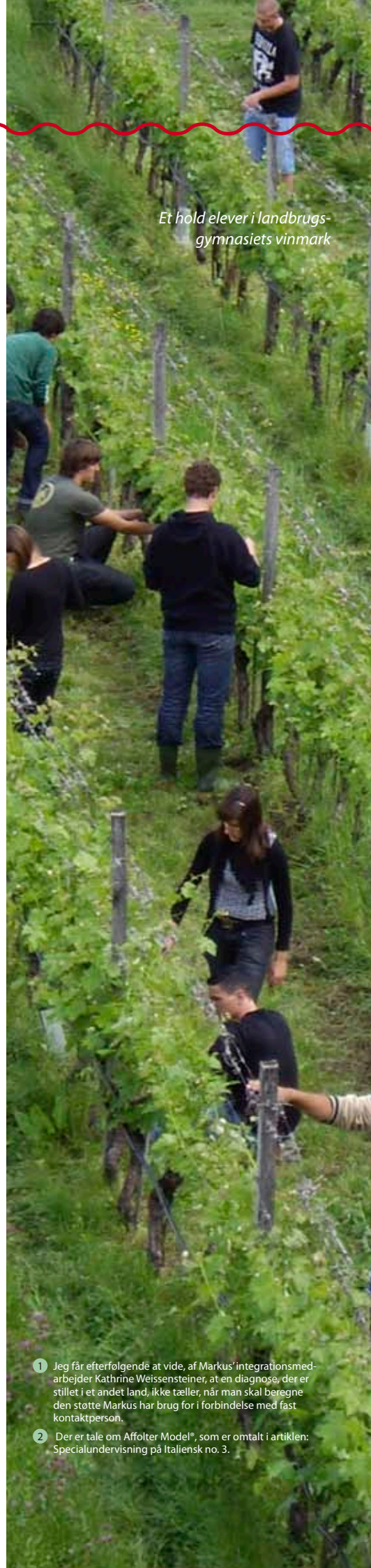
Jeg takker for interviewet – hun mødes med Markus på vej hjem til weekend og jeg på vej hjem til Kathrine Weissensteiner og hendes familie.

SAMTALE, DER IKKE VAR FÆRDIG

Om aftenen ringer hun til Kathrine Weissensteiner, og siger, at der er noget hun godt vil sige til mig. - Hun kunne ønske for sig selv og andre forældre, der er afhængige af hvad der ydes af støtte til deres barn, at den inddeling, der har betydning for, hvordan man tildeler ressourcer er mere differentieret. Hvad nytter det, at man kan gå og skrive til husbehov, hvis andre sider af handicappet gør livet meget, meget svært og meget begrænset?

Endelig siger hun noget om det tema som jeg har haft med alle jeg mødte: Hvad der skal til for at integration lykkes: "Integration lykkes kun når hele teamet arbejder sammen, når alle tager et ansvar. Fordi det er så sjældent det sker, kunne jeg ønske, at tilbud om specialskole stod åbent."

Et hold elever i landbrugs-gymnasiets vinmark

1 Jeg får efterfølgende at vide, af Markus' integrationsmedarbejder Kathrine Weissensteiner, at en diagnose, der er stillet i et andet land, ikke tæller, når man skal beregne den støtte Markus har brug for i forbindelse med fast kontaktperson.

2 Der er tale om Affolter Model®, som er omtalt i artiklen: Specialundervisning på Italiensk no. 3.

EBBERØD MUSIK FESTIVAL

Kom i rigtig god tid; så i kan få det hele med...

kl. 12.30

Mek Pek og
Habasutterne

KL.14.30

ESTHER BROHUS
M/ BAND

kl. 16.30

ELVIS (MIKE ANDERSEN) OG
DET STORE LAS VEGAS SHOW

De tre
dejlige
klovner
fra
" CIRKUS
LUNA"
underholder
i alle
pauserne

kl. 18.30

BACKSEAT M / IVAN PEDERSEN

Tid: Onsdag den 13. august, 2008. fra kl. 12.00 - 20.00

Sted: Ved Ebberød Kulturhus, Sophie Magdelenesvej 9, 3460 Birkerød

Pris: Forhåndstilmelding. kr. 220.00. Ved indgangen Kr. 250.00

Tilmelding: via vores hjemmeside: Ebberødkulturhus.dk

tlf. 45 81 47 50

--- dit sted ---

Udviklingshæmmede og samfundet

Ved udgangen af 2006 blev amterne afskaffet og erstattet af 5 regioner, mens antallet af kommuner blev skåret ned fra 271 til de nuværende 98 kommuner og man lod dem overtage en stor del af de opgaver, der før lå i amterne. Hvis man studerer de enkelte kommuners opbygning, er det imidlertid tydeligt, at den ikke alle steder er lige hensigtsmæssig på handicapområdet.

AF JOHNNY KOLD,
NÆSTFORMAND I ULF

Her følger et eksempel:
Jeg er selv bosiddende i Egedal kommune i Region Hovedstaden. Her har man valgt at splitte handicapområdet op i flere forvaltninger. Det betyder, at den handicappede har

en sagsbehandler i Servicecentret, som pensionsafdelingen tilhører, en anden sagsbehandler i jobformidlingscentret og er man så "heldig" at have brug for hjælpemidler, så har man en tredje sagsbehandler. Denne struktur er efter min mening uholdbar, da man derved er tvunget til at skulle forklare sin situation til tre eller flere forskellige sagsbehandlere og det er i øvrigt uvist om de enkelte afdelinger i det hele taget snakker sammen.

Samtidig har jeg dels på egen krop og dels efter samtaler med andre ligesindede erfaret, at tingene ikke altid fungerer som de burde i storkommunerne. På visse kommunale hjemmesider findes der end ikke link til hjem-

meside(r), der oplyser, hvor i kommunen der eksempelvis forefindes fritidstilbud til udviklingshæmmede og det er efter min mening for dårligt.

Jeg kan imidlertid også nævne andre områder, hvor tingene ikke altid "spiller sammen", så det bliver til gavn for udviklingshæmmede og andre borgere for den sags skyld. Lad mig som eksempel nævne den kollektive trafik i hovedstadsområdet. Hvis rejsen foregår med bus i Hillerød kan man som pensionist bruge sit pensionistkort uden problemer – også i myldretiden. Men vælger man at stige på S-toget ligeledes i Hillerød og fortsætte turen ind imod København så er man pludselig omfattet af spærretidsbestemmelserne og kan dermed ikke længere bruge sit pensionistkort. Dette er efter min mening dybt ulogisk. Man vil på den ene side gerne have at udviklingshæmmede skal ud på arbejdsmarkedet, men når det så kommer til transporten, så agerer DSB S-tog stopklods og praktiserer nogle regler, der for mit eget vedkommende ender op i at koste mig knapt 1200 kr. om måneden i befordring. Man snakker så meget om at handicappede og dermed også udviklingshæmmede skal integreres bedre i samfundet. Men hvordan i alverden vil man skabe mulighed for det, når i dette tilfælde DSB S-tog og Movia praktiserer vidt forskellige regler for de samme borgere, når vi taler om brugen af den kollektive trafik i myldretiden. Jeg kender selv rigtig mange handicappede - også udviklingshæmmede – der hellere end gerne vil rejse efter at få drømmejobbet, men med DSB S-togs tåbelige regler ender det i virkeligheden med at blive en regulær bremseklods og det finder jeg er utrolig ærgerligt.

Det kræver en del overvejelser, når man i stedet for en pris på 420 kr. hver

3. måned for et pensionistkort i stedet skal op med 1180 kr. hver måned til transport (de nævnte takster omfatter hovedstadsområdet i indværende år). Det kan godt være, at det blot er mig, der lyder kritisk. Men jeg kender indtil flere, der netop på grund af de voldsomme udgifter til transport, simpelthen vælger at blive hjemme foran fjernsynet i stedet for at komme ud og opleve noget og det synes jeg da er brand ærgerligt.

Når man så fra trafikelskabernes side begynder at lancere et såkaldt rejsekort hvor hver eneste tur pludselig koster penge, så er det, at jeg bliver alvorligt bekymret på både mine egne og andre ligesindedes vegne.

Der findes borgere i det danske samfund, herunder udviklingshæmmede, hvor det gør en stor forskel om der skal betales 480 kr. hver 3. måned og 1180 kr. hver måned for et periodekort og det synes jeg ærlig talt godt at man fra trafikelskabernes side kunne tage og tænke over.

Vi som udviklingshæmmede, og andre handicappede for den sags skyld, vil hellere end gerne deltage i samfundet. Så tag og giv os mulighed for det ved at lave nogle mere gennemskuelige regler for rejser med den kollektive trafik, hvor reglerne er ens uanset om der tales om busser, S-tog, metro eller regionaltoget, for den sags skyld. De eksisterende bevirker, at handicappede let kommer til at føle sig diskrimineret og det kan vel trods alt ikke være meningen.

Min opfordring til trafikelskaber og kommuner skal derfor være, at de begynder at snakke bedre sammen med henblik på at lave ens regler, når vi snakker den kollektive trafik. Kun på den måde vil man skabe større lighed i samfundet.

ANNONCE

Hovedbestyrelsen i Landsforeningen LEV indkalder til

ORDINÆRT REPRÆSENTANTSKABSMØDE

Lørdag d. 4. oktober 2008 kl. 13.00-18.00 og søndag d. 5. oktober 2008 kl. 9.00-15.00 på Trinity Hotel Fredericia, Gl. Færgevej 30, Snoghøj, 7000 Fredericia.

Repræsentantskabsmødet har jf. vedtægternes § 6, stk. 9. følgende dagsorden:

- a. Valg af dirigent og stemmeudvalg.
- b. Godkendelse af fremmødte repræsentanter og fuldmagter.
- c. Drøftelse af hovedbestyrelsens udsendte beretning.
- d. Forelæggelse af udsendt revideret regnskab til godkendelse.
- e. Fastlæggelse af medlemskontingent for de førstkommende to år.
- f. Fastlæggelse af tilskud til kredsene for de førstkommende to år.
- g. Godkendelse af det efterfølgende års budget.
- h. Drøftelse af eventuelle forslag fra hovedbestyrelsen, kredsene, foreningerne og medlemmer af repræsentantskabet.
- i. Fastlæggelse af retningslinier for landsforeningens fremtidige virke.
- j. Fastlæggelse og justering af landsforeningens principprogram.
- k. Valg af landsformand, for de førstkommende to år. Landsformanden er samtidig formand for hovedbestyrelsen og forretningsudvalget.
- l. Valg af 19 kredsmedlemmer og 10 suppleanter til hovedbestyrelsen for de først kommende to år. Medlemmerne vælges af kredsenes repræsentanter på repræsentantskabsmødet i 10 valggrupper, jf. stk.13.
- m. Valg af 6 foreningsmedlemmer og 3 suppleanter til hovedbestyrelsen for de først kommende to år. Medlemmerne vælges af foreningernes repræsentanter på repræsentantskabsmødet som en særlig valggruppe.
- n. Valg af 1 medlem og 1 suppleant til hovedbestyrelsen efter indstilling fra ULF – Udviklingshæmmedes Landsforbund.
- o. Valg af landsforeningens næstformand blandt de nyvalgte hovedbestyrelsesmedlemmer for de først kommende to år. Næstformanden er samtidig næstformand for hovedbestyrelsen og forretningsudvalget.
- p. Valg af 3 medlemmer og 1 suppleant til forretningsudvalget blandt de nyvalgte hovedbestyrelsesmedlemmer for de førstkommende to år.
- q. Valg af landsforeningens statsautoriserede eller registrerede revisor for de førstkommende fire år.
- r. Eventuelt.

HOVEDBESTYRELSEN

Forslag under punkterne e, f, h, i og j skal være landsforeningens sekretariat i hænde senest 6 uger før repræsentantskabsmødets afholdelse – lørdag d. 23. august.

Opstilling til landsformand, hovedbestyrelse, næstformand og forretningsudvalg skal være landsforeningens sekretariat i hænde senest 4 uger før repræsentantskabsmødets afholdelse – lørdag d. 6. september. Der skal udfyldes særligt opstillingsskema, som kan findes under login på www.lev.dk

Medlemmer af landsforeningen eller foreningerne, der ikke er udpeget som repræsentanter på repræsentantskabsmødet, kan for egen regning overvære repræsentantskabsmøderne uden tale- og stemmeret.

Spørgsmål om Repræsentantskabet kan rettes til Sonja Pelle Nielsen eller Christine Borchert i LEVs sekretariat på tlf. 3635 9696.

ANNONCE

ANNONCE

ANNONCE

MORSØ MUSIK & TEATER FESTIVAL

2008

Vise- og natcafé - fredag og lørdag aften

Klaus & Servants - lørdag aften

Richard Ragnvald - lørdag aften

Æ Wæjstenwind - fredag aften

Klovnen Tapé

Ole og de andre - fredag eftermiddag

Festfyrværkeri

22.-23. & 24. AUGUST

Fredag kl. 16.00 Velkomst ved Robert og underholdning på Store Scene.

Fredag kl. 18.00 Stor festmiddag på Dueholmskolen.

Lørdag kl. 10.00 Kom og vær med i vort optog. Klæd jer ud og bliv sminket.
Mød op i rigtig sambahumor på havnen i Nykøbing.
Vi giver præmie til den/de flotteste!

Lørdag kl. 18.00 Stor festmiddag i Morsø Ungdomsgaard.

Lørdag kl. 23.30 Festfyrværkeri.

OPFORDRING: Lørdag eftermiddag er I velkomne til at optræde med teater, musik, gøgl m.m.

Vi har store højtalere, musikanlæg og lys som til prof. scener. Vise- og natcaféen spiller op - husk selv at tage instrumenter med. Alt kan bruges. I kan også melde jer til enkelt dage.

Nye handicap toiletter og bad på Dueholmskolen.

Adressen er: Morsø musik- & Teaterfestival
Græsmarken 1, 7900 Nykøbing Mors
Festivalens tlf. nr. 40 89 56 97
Gironr. 1199 1-681-5357
www.morsoe-musik-teaterfestival.dk

LEV's børneterapeuter

– en service til forældre med udviklingshæmmede børn i alderen 0-7 år

Der er stor forskel på den indsats, der tilbydes udviklingshæmmede førskolebørn i kommunerne. På trods af, at alle ved, en tidlig indsats er utrolig vigtig, så sker det desværre, at kostbar tid går tabt, fordi tilbuddet fra kommunen er utilstrækkelig eller helt mangler. Der mangler rådgivning og vejledning til forældrene om en målrettet tidlig indsats og udviklingsmuligheder for disse børn.

Landsforeningen LEV har derfor oprettet en landsdækkende børneterapeutordning, som kan ses som et igangsættende bindeled mellem familien og myndighederne.

**LÆS MERE OM LEV'S BØRNETERAPEUTER
PÅ WWW.LEV.DK**

LANDSFORENINGEN LEV SØGER en ny køkkenmedhjælper/piccoline til sekretariatet i Hvidovre

LEV's trofaste køkkenmedhjælper er gået på pension efter 25 år hos LEV og vi mangler en medarbejder, som har lyst til at passe og drage omsorg om huset, dets personale og mange gæster.

Stillingen er et job med løntilskud til person med førtidspension.

JOBET HAR FØLGENDE OPGAVER:

- Sørge for opdækning til møder i sekretariatet
- Rengøring i køkken og af køkkenfaciliteter
- Indkøb og byrænder
- Give en hånd med ved pakning af breve og kopiering og andre forefaldende opgaver

Du vil blive tilknyttet en kontaktkollega, som vil hjælpe dig med overskue de mange opgaver. Du vil få et job, hvor din indsats bliver værdsat og hvor du er en naturlig og vigtig del af dagligdagen i huset.

Vi kan tilbyde 30-37 timer inkl. frokost om ugen i et travlt sekretariat med 20 engagerede kollegaer. Sekretariatet ligger få minutters gang fra Hvidovre Station og flere buslinier. Du vil få mulighed for at deltage i forskellige personalearrangementer.

Er du interesseret, så ring til Christine Borchert på tlf. 3635 9618, Sonja Pelle Nielsen på tlf. 3635 9613 eller Pernille Blomberg Lund på tlf. 3635 9603.

NYE MEDARBEJDERE i LEV's administration

Bo Bachmann, ny økonomichef

BO BACHMANN OM SIT NYE JOB I LEV:

- Jeg er her pr. 1. maj blevet ansat som økonomichef i LEV, hvor jeg i samarbejde med sekretariatschefen skal have ansvaret for økonomien i LEV. Jeg kommer især til at arbejde med udarbejdelse og udvikling af budgetlægningen og den økonomiske afrapportering samt udarbejdelsen af forretningsgangene og implementering af et nyt økonomisystem. Endelig skal jeg have kontakten til banker, revisorer og andre eksterne samarbejdspartnere.

BO BACHMANN OM SIT TIDLIGERE VIRKE:

- Jeg kommer fra Dansk Røde Kors, hvor jeg var ansat i otte år. Her arbejdede jeg de første tre år med den økonomiske projektstyring på projekter i primært Asien og Mellemøsten. De sidste fem år arbejdede jeg med de nationale aktiviteter, hvor jeg havde at gøre med områder som udarbejdelse af forretningsgange og økonomiske værktøjer, uddannelse af frivillige kasserer, afrapportering på projektrekskaber og generel budgetopfølgning og regnskabsaflæggelse.

PRIVAT:

- Jeg er 43 år og gift med Helle, som jeg har to døtre på henholdsvis 11 og 8 år med.

Kurt Jensen, ny regnskabsmedarbejder

Jeg hedder Kurt Jensen og er pr. 1. maj, startet som ny regnskabsmedarbejder i LEV. Jeg har arbejdet med økonomi og regnskab i over 20 år.

Jeg har valgt at arbejde i LEV, da jeg syntes, at det kunne være spændende at arbejde i en organisation, som LEV. Indtil min ansættelse i sekretariatet, har jeg siddet som HB-medlem, for de tilknyttede foreninger. Jeg har en datter på 11 år med Rett syndrom og det har så været min indgangsvinkel til LEV. I min fritid er jeg også meget engageret indenfor handicapområdet. Blandt andet i LEV Holbæk Kommunekreds, som bestyrelsesmedlem og i Landsforeningen Rett Syndrom.

DUKH: Guider til borgerne

DUKH har udgivet en række guider om forskellige ydelser, som de ofte rådgiver om.

Guiderne er tænkt som en hjælp til dig, der ønsker en kortfattet og let tilgængelig introduktion til et bestemt område. Ambitionen er, at guiden skal give et grundlæggende indblik i de mest almindelige regler og bestemmelser og give hjælp til, hvad du særligt skal være opmærksom på. Som udgangspunkt har de udgivet 6 guider.

- Værd at vide om støtte til bolig
- Værd at vide om kompensation for tabt arbejdsfortjeneste
- Værd at vide om merudgifter til børn
- Værd at vide om arbejdssevne-metoden - ressourceprofil
- Værd at vide om støtte til bil
- Værd at vide om sygedagpenge

Pjecen kan hentes eller bestilles på:
<http://www.dukh.dk/>

Overgange for børn og unge med handicap

Skift og overgange mellem forskellige systemer, tilbud og sektorer viser sig gang på gang at være en udfordring for børn og unge med handicap – og for deres forældre og professionelle fagpersoner. Handicapheden har i rapporten *De svære overgange* (2007) kortlagt en række problemstillinger i relation til overgange for børn og unge med handicap. Rapporten kan hentes eller bestilles på:

<http://www.servicestyrelsen.dk/wm146105>

Transport i minibusser

I LEV-bladet nr. 3., maj 2008 bragte vi en notits om, at dispensation ved kørsel i minibusser er udløbet jævnfør "Bekendtgørelse om kvalifikationskrav til visse førere af vejretøjer i vejtransport" nr. 337 af 28. april 2008. Vi har efterfølgende fået en del henvendelser og tvivlsspørgsmål til samme, hvorfor vi for god ordens skyld vil uddybe den konkrete ændring.

Af den omtalte bekendtgørelse fremgår det, at den gælder for køretøjer i følgende kategorier: Lastbiler over 3500 kg., personbiler med over 8 siddepladser foruden føreren – samt for påhængskøretøjer.

Man kan således fortsat køre i personbiler med op til 8 personer eksklusiv føreren (i daglig tale omtales disse ofte som "minibusser", selvom dette ikke er et officielt udtryk) med et almindeligt kørekort.

Af vejledningens § 55 fremgår det blandt andet at:
"Førere af dansk indregistrerede busser i indenlandsk personbefordring, der anvendes til ikke-erhvervmæssig personbefordring, skal på strækninger, hvis radius er over 50 km fra bussens hjemsted, være i besiddelse af kvalifikationsbevis for tilfredsstillende afslutning af en af Færdselsstyrelsen godkendt uddannelse (rødt kvalifikationsbevis), samt godtgøre, at de
1) i mindst et år har virket som fører af lastbiler, hvis største tilladte totalvægt er over 3,5 tons, eller
2) i mindst et år har virket som fører af busser, der benyttes til personbefordring på strækninger inden for en radius af 50 km fra bussens hjemsted".

Ikke-erhvervmæssig befordring, som kan udføres tilladelsesfrit, er for eksempel:

- En virksomheds befordring af ansatte

- En forenings befordring af forenings aktive medlemmer
- En kommunal eller privat institutions befordring af patienter, elever og ansatte
- En privat persons befordring af personer, som den pågældende har nærmere tilknytning til, f.eks. den nærmeste familie eller nære venner.

Kørslen skal udføres vederlagsfrit, idet der dog kan godtgøres udgifter forbundet med kørslen som f.eks. udgifter til benzin og olie.

En tilladelsesfri bus kan føres af en person, der opfylder lovgivningens krav til føreren. Reglerne om ikke-erhvervmæssig buskørsel er beskrevet i vejledning om tilladelsesfri buskørsel.

Bekendtgørelsen trådte i kraft den 15. maj 2008, imens bestemmelserne om opnåelse af grundlæggende kvalifikationer og efteruddannelse for at kunne udføre personbefordring med et køretøj, hvortil der kræves kørekort i kategorierne C1, C1 + E, D og D + E, træder i kraft fra den 10. september 2008.

Hvis du vil vide mere, anbefaler vi, at du går ind på følgende link: www.retsinfo.dk og indtaster følgende søgeord: "Kvalifikationskrav til visse førere af køretøjer i vejtransport"

ANNONCE

Kære Heidi Thielsen

Du havde i sidste nummer af LEV bladet et debatindlæg om fratagelse af handicapkompenserende ydelser, når ens barn er flyttet hjemmefra f.eks. på døgninstitution. Din pointe er klokke klar: Fratages forældrene, til børn anbragt uden for hjemmet, de handicapkompenserende ydelser fuldt og helt, har det oftest stor indflydelse på familiens mulighed for at have sit handicappede barn hjemme i weekender, ferier og andre ophold. Det kan f.eks. være en bil som kan rumme barnet og dets hjælpemidler. Det medfører faktisk, at familien får svært ved at fungere som familie og forældrene fratages deres mulighed for at agere som forældre. Hvordan skal man tage barnet med til kusinens konfirmation, uden en bil barnet kan være i? Og hvordan skal man transportere barnet fra døgninstitutionen og hjem samt lave ting sammen som familie, uden at være bundet til matriklen?

I LEV er vi helt opmærksomme på problemstillingen og ønsker os faktisk en paragraf i serviceloven, som ene og alene omhandler børn, der på grund af deres handicap må bo på døgninstitution. Vi synes generelt, at det er en hån at blive behandlet efter samme regelsæt og procedurer som hvis der var tale om omsorgssvigt. Det er salt i såret! I den sammenhæng håber vi at kunne åbne politikernes øjne for, at forældres engagement og børnenes mulighed for at være en del af en familie og ikke bare et institutionsanbragt barn, også handler om handicapkompenserende ydelser. Så Heidi, vi prøver og kæmper.

Du spørger i dit indlæg helt konkret om FN's handicapkonvention bliver hævet over serviceloven, når Danmark engang ratificerer. Ja, det gør den principielt, men inden jublen brager løs, skal vi huske et par forhold. For det første indeholder FN's handicapkonvention ingen nye rettigheder. De eksisterer alle i dag, men man har i FN måtte erkende det vi dagligt oplever, nemlig, at det kniber med, at virkeligheden kan følge med. For det andet er sådanne overordnede rettigheder brede og giver anledning til mange fortolkninger.

Sidstnævnte, siger jeg, fordi Danmark formelt efterlever ganske meget af konventionens indhold. Serviceloven er langt hen ad vejen god nok. Det er måden den bruges på ude i den kommunale virkelighed som er problemet.

Men først og fremmest skal vi have Danmark til at ratificere konventionen. Det lader desværre vente på sig

I handicapbevægelsen skal vi bruge handicapkonventionen til at genstarte diskussionerne om ligeværd og lige rettigheder. I LEV har vi et ad hoc udvalg om ligebehandling, som i passende bidder tygger sig igennem konventionen og relaterer den til den danske virkelighed. Vi er startet med de borgerlige og civile rettigheder om selvbestemmelse og integritet, men hvis udvalget fortsætter efter repræsentant-

skabsmødet i oktober er det bestemt relevant at gå videre. Uanset arbejdsformen bliver Handicapkonventionen trædestenen til at rejse mange spørgsmål politisk, men først og fremmest skal vi have Danmark til at ratificere konventionen. Det lader desværre vente på sig.

Jeg håber, at du kan bruge mine svar.

Venlig hilsen

Sandy Brinck, politisk konsulent i Landsforeningen LEV

debatten

Kommunekredse

LANDSFORENINGEN LEV:

– udvikling for udviklingshæmmede

LANDSFORMAND:

Sytter Kristensen
Tlf. 5927 7323, fax 5920 9652
e-mail: sk@lev.dk

NÆSTFORMAND

Tonny Mortensen
Tlf. 7467 3163
e-mail: hilde-morten@post.tele.dk

LEV-BLADET:

Nr. 4/57. årgang 2008
ISSN: 0902-6088

PROTEKTOR:

Hendes Majestæt
Dronningen

MEDLEM AF:

Inclusion International
NSR – Nordisk Samarbejdsråd

LANDSKONTOR:

Kløverprisvej 10 B, 2650 Hvidovre
Telefon: 3635 9696
E-mail: lev@lev.dk
Web: www.lev.dk

KONTOR- OG TELEFONTID:

Mandag til torsdag: 9.00-16.00
Fredag: 9.00-13.00
GIRO:

5 49 00 06 (kontingent)
2 00 10 04 (gaver og bidrag)

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Sytter Kristensen

REDAKTION:

Arne Ditlevsen
Sytter Kristensen
Lasse Rydberg

FORSIDEFOTO:

Hans Juhl

STOF TIL BLADET SENDES TIL:

Kløverprisvej 10 B, 2650 Hvidovre
Telefon: 3635 9696
Telefax: 3635 9697
E-mail: redaktion@lev.dk
Indsendte bidrag afspejler ikke
nødvendigvis LEVs holdninger.

DEADLINES:

LEV 3/08 udkommer medio maj
deadline 21. april 08
LEV 4/08 udkommer ultimo juni
deadline 9. juni 08

ANNONCEEKSPEDITION:

Damgårdsvvej 46, Gram
8660 Skanderborg
Tel. 8793 3788
Email: fl@flreklame.dk

OPLAG:

9.400 stk.

TRYK:

Glumsø Bogtrykkeri

LAYOUT:

Synergi
Telefon: 7027 9003

LEVS RÅDGIVNINGSTJENESTE:

Mandag, tirsdag, onsdag:
10.00 - 12.00
Torsdag, fredag, lørdag, søndag:
Lukket
Ring 8038 0888
(LEV betaler samtalen)

Assens/Middelfart/Nordfyn

Ingrid Rasmussen
Tlf. 6445 1562
e-mail: ingrid.rasmussen@kabelmail.dk

Bornholm

Svend Pedersen
Tlf. 5695 6326
e-mail: svend_p@tiscali.dk

Billund

Kristen Haubjerg
Tlf. 7532 1119
e-mail: elsemarie.kristen@mvb.net

Brøndby/Ishøj/Vallensbæk

Vakant
Kontakt Stig Christensen, LEV
Tlf. 3635 9696
e-mail: sc@lev.dk

Dragør-Tårnby

Alex Dufrenne
Neelsvej 5
2791 Dragør
e-mail: alex.dufrenne@mail.dk

Egedal

Jane Villemoes
Tlf. 4031 7597
e-mail: janevillemoes@msn.com

Esbjerg/Fanø

Carl Henning Møller
Tlf. 7514 2879
e-mail: chm@kreds.lev.dk

Favrskov - Skanderborg

Jytte B Sørensen
Tlf. 8622 4631
e-mail: jytte.soerensen@kreds.lev.dk

Faxe

Henrik Sølund
e-mail: h-soelund@mail.dk

Fredensborg/Humblebæk

Michael Willenbrack
Tlf. 4848 0031
e-mail: michael.willenbrack@tdcadsl.dk

Frederiksborg

Ejvind Wilms
Tlf. 3321 7002
e-mail: ejvind.wilms@kreds.lev.dk

Frederikshavn/Læsø

Tove Nørgaard Jensen
Tlf. 9829 2186
e-mail: frugthaven10@jensen.tdcadsl.dk

Frederikssund

Astrid Schøbel
Tlf. 4738 7015
e-mail: astrid@schoebel.dk

Furesø

Sine Holm
Tlf. 4498 4454
sine@biomerieux.dk

Fåborg/Midtfyn

Ulla Stick
Tlf. 6268 2077
e-mail: ulla.stick.kredslev@mail.dk

Gentofte

Alice Hasselgren
Tlf. 4364 6467
e-mail: alice.hasselgren@mail.dk

Glostrup/Albertslund/ Høje Taastrup

Asger Høg
Tlf. 4656 3710
e-mail: ahog@tdcadsl.dk

Greve

Sten Holst
Tlf. 4390 3306
e-mail: sten.holst@mail.dk.

Gribskov

Vakant
Kontakt Stig Christensen, LEV
Tlf. 3635 9696
e-mail: sc@lev.dk

Guldborgsund

Hardy Høj
Tlf. 5470 4423
e-mail: hardy.hoej@kreds.lev.dk

Haderslev

Solvej Laugesen
Tlf. 7484 1665
e-mail: solvej@dlgmail.dk

Halsnæs

Rita Simonsen
Tlf. 4971 9471
e-mail: ritas@os.dk

Hedensted/Horsens

Mikael Bisted
Tlf. 7568 1227
e-mail: stened@mail.dk

Helsingør

Jacob Svendsen
Tlf. 4922 6162
e-mail: jacob.svendsen@pol.dk

Herlev

Marianne Ulrich Jørgensen
Tlf. 4491 9168
e-mail: ml.ulrich@privat.dk

Herning/Ringkøbing/Skjern

Inge-Lise Pilgaard
Tlf. 9719 1910
e-mail: inge-lise.pilgaard@kreds.lev.dk

Hillerød/Allerød

Dorthe Kann
Tlf. 4826 1050
e-mail: kannrose@post8.tele.dk

Hjørring/Brønderslev/Jammerbugt

Charlotte Roesdahl
Tlf. 9890 0050
e-mail: cs.roesdahl@stofanet.dk

Holbæk

Morten Løvschall
Tlf. 5917 3917
e-mail: morten@lovschall.name

Holstebro

Jørgen Bloch Lauritsen
Tlf. 9749 1629
e-mail: bloch@adslhome.dk

Hvidovre

Vakant
Kontakt Stig Christensen, LEV
Tlf. 3635 9696
e-mail: sc@lev.dk

Hørsholm

Flemming Sundt
Tlf. 4586 1707
e-mail: connie@poulsen.mail.dk

Ikast-Brande

Tove Carlson
Tlf. 9725 2058
e-mail: mail@t-carlson.dk

Kalundborg

Vakant
Kontakt Stig Christensen, LEV
Tlf. 3635 9696
e-mail: sc@lev.dk

Kolding

Grethe Blond
Tlf. 7551 8263
e-mail: hcb220238@mail.tele.dk

København

Steen Stavngaard
Tlf. 3646 3783
e-mail: ss@sankt-anna.dk

Køge

Frank Poulsen
e-mail: lev.frank-poulsen@mail.dk

Lejre

Bjørn Lykke Sørensen
Tlf. 4648 0976
e-mail: lykke.soerensen@privat.dk

Lemvig

Anette Broe Henriksen
Tlf. 9782 2768
e-mail: anette.broe@kreds.lev.dk

Lolland

Ilse Danneskjold-Samsøe
Tlf. 5494 4102
e-mail: ilse@ollingsoe.dk

Mariager Fjord/ Vesthimmerland/Rebild

Marianne Holm
Tlf. 9856 1825
e-mail: bbsm kh@c.dk

Morsø

Lone Øst
Tlf. 9776 4698
e-mail: zenofexxx@sol.dk

Nyborg/Kerteminde

Laurits Nielsen
Tlf. 6534 1509
e-mail: lauhed@mail.dk

Næstved

Vakant

Odder/Samsø

Finn Thranum
Tlf. 2177 1622
e-mail: finnthranum@ofir.dk

Odense

Flemming Larsen
Tlf. 6616 7203
e-mail: bml@hkhandel-net.dk

Odsherred

Bjarne Milandt Petersen
Tlf. 5993 0798
e-mail: bmilan@nyka.dk

Randers

Preben Schmidt
Tlf. 8640 2217
e-mail: kipre.schmidt@mail.tele.dk

Ringsted

Mona Williams
Tlf. 5764 3584
e-mail: williamsz@ofir.dk

Roskilde

John Møller
Tlf. 4632 7632
e-mail: john_moller1@msn.com

Rudersdal

Claus T. Hansen
e-mail: cth@cubizz.com

Rødovre

Irene Schimmell
Tlf. 3670 6492

Silkeborg

Anders Christensen
Tlf. 8684 6221
e-mail: jagachristensen@hotmail.com

Skive

Inge Vibeke Hahn
Tlf. 9753 5727

Slagelse/Sorø

Niels Gerner
Tlf. 5852 6320
e-mail: kirsten@gerner.dk

Solrød

Ove John Nielsen
Tlf. 5614 2133
email: ojn@privat.dk

Stevns

Susanne K. Pedersen
Tlf. 5650 4315
e-mail: sanand@mail.dk

Struer

Palle Olsen
Tlf. 9785 3815
e-mail: palle.olsen@kreds.lev.dk

Svendborg/Langeland

Frank E. Jensen
Tlf. 6222 1490
e-mail: edelberg@stofanet.dk

Sønderborg

Kathryn Jørgensen
Tlf. 7444 2104
e-mail: kathryn@post.tele.dk

Thisted

Vakant

Tønder

Jens Ellekjær
Tlf. 7472 4094
e-mail: je@kreds.lev.dk

Varde

Bente L. Riber
Tlf. 75298402
e-mail: bente.riber@kreds.lev.dk

Vejle

Finn Nygaard
Tlf. 7552 4740
e-mail: finn@asbovej.dk

Vejle

Kirsten Sørensen
Tlf. 7573 5809
email: ksorensen@stofanet.dk

Viborg

Henning Hansen
Tlf. 8669 9797

Vordingborg

Sven Ove Hansen
Tlf. 55814967
e-mail: sven.ove.hansen@kreds.lev.dk

Ærø

Åse Marie Kjerulff
Tlf. 6253 1389
e-mail: aamk@mail.dk

Åbenrå

Magny Jønch
Tlf. 7452 6472
e-mail: magnyjonch@webspeed.dk

Ålborg

Annette Andreasen
Tlf. 9814 4714
e-mail: a.andreasen@home3.gvdnet.dk

Århus/Norddjurs/Syddjurs

Jan Kristensen
Tlf. 8628 0925
e-mail: jankr@dadlnet.dk

Angelmanforeningen i Danmark

Lars Bo Warnisch
Tlf. 2224 8773
e-mail: angelmanforeningen@gmail.com
www.angelman.dk

Cri du Chat Foreningen

Birthe Villani
Tlf. 8611 8887
e-mail: villani@mail1.stofanet.dk
www.criduchat.dk

Danske Døvblindfødtes Forening

Vibeke Faurholt
Tlf. 9885 4332
e-mail: faurholt@mail.tele.dk
www.danskdbf.dk

Dansk Forening for Tuberos Sclerose

Liselotte W. Andersen
Tlf. 8627 7714
e-mail: brandersen@webspeed.dk
www.tuberoessclerose.dk

Den danske CDG-forening

Pia Seitzberg
Tlf. 3512 5125
e-mail: johnnymadsen@email.dk
www.cdg.dk

Foreningen Handicappede Børn Uden Diagnose

Anja Grevinge
Tlf. 4465 8384
email: grevinge@ab-bolignet.dk
www.hbud.dk

Landsforeningen for Rubinstein-Taybi Syndrom

Claus Jørgensen
Tlf. 4018 4050
e-mail: georgholm@mail.dk
www.rubinstein-taybi.dk

UniqueDanmark

Dorte Vestergren Møller
e-mail: dorte@uniquedanmark.dk
www.uniquedanmark.dk

Kristelig Handicapforening

Ove Nielsen
Tlf. 9235 2166
e-mail: info@klokkebjerg.dk
www.kh.dk

Landsforeningen Downs Syndrom

Kitt Boel
Tlf. 8628 0925
e-mail: downssyndrom@downssyndrom.dk
www.downssyndrom.dk

Landsforeningen for Fragilt X syndrom

Helle Hjalgrim
Tlf. 4448 5808
e-mail: helle.hjalgrim@dadlnet.dk
www.fragiltx.dk

Dansk Forening for Williams Syndrom

Michael Lauridsen
Tlf. 6441 5391
e-mail: williamssyndrom@mail.dk
www.williams-syndrom.dk

LUMA – Landsforeningen der arbejder for Udviklingshæmmede Med Autisme

Henrik Sloth
Tlf. 6453 0697
e-mail: luma@lumaweb.dk
www.lumaweb.dk

Landsforeningen for Prader-Willi Syndrom

Børge Troelsen
Tlf. 8629 2141, Fax 8629 2191
e-mail: b.troelsen@email.dk
www.prader-willi.dk

Landsforeningen for Sotos Syndrom

Yvonne Wounlund
Tlf. 6447 1090
e-mail: yvonne-wounlund@mail.dk
www.sotos.dk

Landsforeningen Rett Syndrom

Winnie Pedersen
Tlf. 7020 2053
e-mail: post@rett.dk
www.rett.dk

ULF – Udviklingshæmmedes Landsforbund

Lisbeth Jensen
Tlf. 7572 4688, Fax 7572 4633
e-mail: ulf@ulf-web.dk
www.ulf-web.dk

KNUS

Lene Bang Larsen
Tlf. 3649 0899
e-mail: lene@knus.nu
www.knus.nu

Copyright:

LEV må gerne kopieres og på anden måde anvendes, hvis kilden tydeligt angives.
Et eksemplar af den pågældende publikation bedes tilsendt LEVs redaktion.
ISSN 0902-6088

Det handler jo bare om at leve livet

LEV og Codan har sammen udviklet en række forsikringer, der er specielt tilpasset handicappedes og udviklingshæmmedes behov. Vi kalder dem HANDI forsikringer. Du får f.eks. med HANDI hændelsesforsikring en række fordele i forhold til andre ulykkesforsikringer.

Blandt andet dækning af brilleskader, tandskader og knoglebrud, og så kræves der ingen helbredsoplysninger.

Ring nu til LEV og hør mere om alle HANDI forsikringerne, og hvordan vi hjælper dig med at forsikre det liv, du lever.

Ring 36 35 96 40
og få et tilbud

Al henvendelse til:
Landsforeningen LEV
Kløverprisvej 10 B
2650 Hvidovre
Tlf. 3635 9696